

518

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

Julius Mägiste
Peatoimetaja

E. Trinkman-Elisto
Toimetuse sekretär

Joh. V. Veski

Tartu 1932

Akadeemilise Emakeele Seltsi kirjastus

Sisukord.

	Lk.
1. E. Kobolt, Produktiivne saksa laensõna eesti keeles. Eesti roovi ja selle tuletiste etümoloogia ja semasioloogia	97
2. J. Mg., Verbitüve-noomenist eestis	110
3. A. Reisman, Elatiiv-translatiiv	113
4. A. Kask, Mõni sõna õ-tähe tarvituselevõtust	115
5. Roland Seeberg-Elverfeldt, Tartu eesti perekonnanimed 17. sajandi esimesel poolel	119
6. A. Nei, Kas y või ü?	126
7. AES-i juhatus, Küsimused ja kostused: O. K-s, Ärgu tõlgitagu	127
8. Toimetusele saadetud kirjandust 1931	128

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:
Tartu, Veski 9—5, tel. 6-55.

Talitus:
Akad. Kooperat., Ülikooli 15, tel. 63.

Produktiivne saksa laensõna eesti keeles.

Eesti *roovi* ja selle tuletiste etümoloogia ja semasioloogia.

Saksa laensõnade arv eesti keeles ulatub tuhandeteni. See arvult üllatav laenude hulk on eesti keelde valgunud neist saksa keelesaarekestest, mis tiheda võrguna on läbinud eesti keeleala sajandite vältel: kirikumõisad, mõisad ja enne kõike linnad on olnud keskusteks, kust laensõnade vool on levinud üle kogu maa.

See laenude hiiглаarv ei esinda aga mingit homogeenset massi, mille häälikulist omapära ja tähenduslikku kategooriat võiks piiritlella paari iseloomustava joonega. Sajandeid kestnud laenamisprotsessi ajal muutus häälikuliselt saksa keel, muutusid samuti kultuurilised tingimused. Kui veel meelde tuletada, et kohalik saksa asunduskond — eriti vanemal ajal — koosnes isikuist, kes põlvnesid mitmetelt saksa murdealadelt, ning et selle asunduskonna keeles sündis sügavale ulatuv muutus: üleminek alamsaksa keelelt ülemsaksa keele tarvitusele, siis mõistame eesti keeles esinevate saksa laensõnade häälikulist ja tähenduslikku kirevust. Leiame nende laenude seas suurel hulgal selliseid, mis viitavad kesk-alamsks. eeskujudele või uusalamsks. originaalidele, leiame sama suurel arvul¹ hilisemaid ülemsks. laene, millele lisandub veel rida tüüpiliselt balti-saksa laensõnu.

¹ Eesti Entsüklopeedias, veerg 235, on üksi alamsaksa laenude arv hinnatud kahele tuhandele.

Laenude hulgas kohtame abstraktseid ja konkreetseid mõisteid (*ohver, kunst, piin; vorst, lühter, palk*), igapäevases kõnekeeles üldtuttavaid sõnu (*rääkima, määrima, post*) ja ka kitsapiirilisi oskussõnu. Tänapäeva vaatevinklist jälgituna leiame laensõnade massis ühelt poolt selliseid, mis juba ammu keelest kadunud, mille eluiga on olnud ainult lühike (*pookstav, liigpajatus, helli 'püha'*) või mis praegu just on kadumisstaadiumis (*sirm 'vihmavari', patseerima 'jalutama', tseeler 'voolumõõtja'*), teiselt poolt selliseid sõnu, mis oma ala koguni on laiendanud ja mis praegu kuuluvad sagedamate ja produktiivsemate sõnade hulka. Viimaste sekka kuulub *roov*.

I

Wied. Wb-s leiame: *roov roovi (roe)* Dach, *roovi all* unter Dach, *roovi-alune* = ulualune...; — Rauchfang, Mantelschornstein, Bauernküche ohne Schornstein, *roovi all* in der Küche, *tule-roov* Feuerkasten in der Dreschtenne; — Gewölbe, Schwibbogen, *roovi-alused* die Füße eines Gewölbebens (am Fenster etc.).

Sugukeeled seda sõna ei näi tundvat peale lapi keele, kus esineb vaste *roppe:rove*, mille originaaliks on Wilh. Thomsen¹ järgi muinaspõhja *hróf*. Eesti *roovi* ühendab Thomsen sealsamas alamsaksa sõnaga *rōf*, mis samuti nagu muinaspõhja vaste esineb katuse tähenduses. Eesti sõna etümoloogiat Thomsen üksikasjalikumalt ei põhjenda, kuid ei ole kahtlust eesti *roovi* alamsaksalises päritolus: muinaspõhja *hróf*, muinasgermaani **hrōfa* ei ole hästi ühendatavad eesti sõna *i*-tüvega, mis näikse viitavat hilisemale laenukihile. Slaavi *krovъ*, vene *krovla* 'katuse', mis võiks samuti arvesse tulla eesti sõna originaalina, sest et tähenduslik ega häälikuline külg ei tekita raskusi², ei ole tõenäoliselt siiski mitte eesti sõna eeskuju. Oletades laenamist slaavi poolt, oleks raske seletada vastete puudumist idapoolsemates sugukeeltes, mille sidemed vene keelega on tihedamad kui eesti

¹ Wilh. Thomsen, Über den Einfluss der germanischen Sprachen auf die finnisch-lappische, Halle 1870, lk. 166.

² Slaavi poolpika vokaali substitueerimine eesti pika vokaaliga on ju tavaline nähtus.

omad ja mis muidu on vastu võtnud nii mõnegi vene laenu just majaterminoloogia alalt (vrd. veps. *stroida* 'ehitada', *matits* 'haampalk', *svai* 'post', vadj. *vinnta* 'kruvi', karj. *palčča* 'seinalaud', *čardakka* 'pööning', *pila* 'saag' jm.).

Kui lõpuks veel arvestada, et eesti sõna mitmed spetsiaalsemad tähendusvarjundid kattuvad saksa omadega, siis tundub küll eesti ja saksa sõna kõrvutamine kõige loomulikumana. Mis puutub aga eesti sõna arvukatesse erinevatesse tähendusvarjunditesse, samuti tuletistesse, siis on need ilmselt hilisemad, eesti keeles endas tekkinud edasiarengud. Järgnevas tehakse katset, seda arengut skitseerida.

roov 'katus'.

Katuse tähenduses kitsamas mõttes näib *roov* praegu esinevat võrdlemisi piiratult. Wied. Wb-i minevikuandmete kõrval — *roov*, *roovi* (*roe*) 'Dach', *roovi all* 'unter Dach' — tuntakse *roovi* selles tähenduses Eesti Keele Arhiivi¹ andmetel praegu ainult kolmes khk-s, nimelt JMd-s: *rōōv*:*rōovi* 'katus', KJn-s: *rūv*:*rōvi* 'Dach' ja Vas-s: *rūv*:*rōvi*, nähtavasti samas tähenduses (seletus: „*maja sai rōvi alla*“).

Etümoloogilise vastena tuleb arvesse, nagu juba ülal mainitud, alamsaksa *rōf*, ja nimelt — silmas pidades selle sõnapere levingut kogu eesti keelealal, kaunis kaugele ulatuvaid semasioloogilisi arenguid ja õige hargnenud tuletiste rägastikku, mis eeldab varajast laenamist — vist küll ke s k alamsaksa *rōf*~*rūf* (vrd. Sch-L III, 515-b)². Oletatavasti juba keskalamsaksa ajastul eesti keelde siirdunud laenu säilimist võis hõlbustada seegi asjaolu, et saksa *rōf* võis kuuluda veel hiliste, uusalamsaksa keelt kõnelevate juurderändajate keeles: vrd. uusalamsks. *rōf* 'Dach' (tDK III, 48-a)³.

roov 'varjualune'.

Eelmisega peaaegu identne on varjualusena tarvitatud *roov*, mille kohta on järgmisi andmeid. Vas-s on *rūv*:*rōvi*

¹ Transkribeeritud tsitaat põlvneb alati Eesti Keele Arhiivi kogudest, kui eriliselt pole nimetatud mõnd teist allikat.

² Karl Schiller, — August Lübben, Mittelniederdeutsches Wörterbuch, Bremen 1875 jj.

³ J. ten Doornkaat-Kooldmann, Wörterbuch der ostfriesischen Sprache, Norden 1879 jj.

'postidepealne seinteta ehitus, turvaste kuivatamiseks' („*tuṛba uñma rōvi al*“) ja eesti asundustes Samaaras tähendab *roov* „varjualust, mis külgedelt lahti, kas kõik 4, ehk ka ainult 1“.¹ Andmed Venemaa eesti asundustest on ka selle poolest huvitavad, et nad valgustavad — kuigi väga ebatäpselt — selle tähendusvarjundi kronoloogilist külge: kõnesolevad Samaara eestlased põlvnevad Lõuna-Eestist, suuremalt osalt Sangastest, kust nad seitsmekümne aasta eest asunud Venemaale.² Sel ajal järelikult oli Lõuna-Eestis juba tuntud kõnesolev tähendusvariant, sest on vaevalt usutav, et see hiljemini oleks sündinud paralleelselt Vas-s ja Samaaras. Lahtiseks aga jääb, kas see tähendus on tekkinud eesti keeles endas või tuleb sellele vaadata kui laenule: tuntakse ju ka germaani keelise variandi *varjualune*, näit.: alamsks. *rōf* = Schutzdach (Walde, Vergl. Wb. I, 4, 477)³, muinaspõhja *hrōf* = dach, unter dem schiffe gebaut werden (Falk-Torp II, 917)⁴. Siiski on kõnesolev tähenduse erinevus niivõrd väike ning selle tekkimine psühholoogiliselt nii lihtne, et selle esinemist eesti keeles ei tarvitse tingimata seletada laenuga. Laensõna alg tähendusele, katusele viitab ka mõni tuletis:

roovialune 'katusealune ruum', 'ulualune', mis esineb aladel: Trm *roovialune* 'katusealune tühe', Iis, Jõh, Kos *roovialune* 'katusealune tühi ruum', Saa *roovialune* 'katusealune ruum', Vil *roovialune* 'katusealune'⁵. Samaaras on *roovi-alune* samuti „väike ruum katuse all“, kuid „ka räästaalune, kui sinna midagi vihmavarju saab panna“. Viimase seletusega sobib hästi Wied. Wb-i *roovi-alune* = *ulu-alune*.

¹ Peale kahekümnevieeaastast Samaaras olekut 1921. a. Eestisse opteerunud hr. J. Meomutteli lahkeil teateil. — Need ja kõik järgnevad transkribeerimata kujul ja allikat nimetamata esitatud tsitaadid on saadud kirjalikult Eesti Keele Arhiivi lahkel vahetaliitusel ajakirjanduses ilmunud üleskutse peale andmete saatmiseks *roovi* ja selle tuletiste kohta.

² Hr. J. Meomutteli andmetel.

³ Alois Walde, Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen, Berlin und Leipzig, 1928—32.

⁴ H. S. Falk — Alf Torp, Norwegisch-dänisches etymologisches Wörterbuch, Heidelberg 1907.

⁵ Viimane seletus on ebamäärane.

Oleme seni kohanud *roovi* nii simpleksina kui ka tule-
tiste põhisõnana *katuse* tähenduses. Mõlemad — laenu
häälikuline ning tähenduslik külge — püsivad siin esialgu
veel laenu originaali tasemel. Esimene suurem muutus, mil-
lel ei ole vastet saksa keeles ja mida seega tuleb lugeda eesti
keeles endas tekkinuks, on tähendusenihkumine *katuse* > *ka-
tuse latistik*.

roov 'katuse latistik'.

Selles tähenduses esineb sõna praegu kaunis laialdaselt:
Hlj *rõv:rõvi* 'latid enne õlgede panemist', Amb *roov* „kat-
mata, ainult lattidega löödud katuse“, Pde, Pee *rõv* 'latistik',
Plt *rõv:rõvi* 'katuselattide kogumõiste', MMg *rõv:rõvi*
'katuse latistik'¹, Trm, Iis, Jõh *roov* „katmata, ainult latti-
dega löödud katuse“, Trv *roov* „paaridele löödud roovilattide
kogu“, Krk *roov* 'sarikatele kinnitatud horisontaalsed latid',
Sjn *roov* „lattidega löödud katuse“, Hls *roov* „katmata
katuse, kuhu ainult on roovi latid... paaridele pääle löödud,
ehk... seotud“, Saa *rõv:rõvi* 'katuse latistik'². Latistiku
tähenduses on seda sõna tarvitatud ka ehitusõpetuslikus kir-
janduses: Ajakirjas „Uus Talu“³ 1927, lk. 579 leiame kar-
jalauda chituseelarves „*Katuse roov*..... 68 tööpäeva“.

Ka liitsõnas

roovialune 'latistiku sisemine vooderdus'

esineb alguskomponent kogumõistena. Tähendus on esin-
datud Krk-s, kus *roovialuseks* „mõisteti... seda, kui kivi-
katuse roovi... löödi alt laudadega või õlgedega ära, et
kivide vahelt lume laele ei tuiskaks“. Küsitav on, kas siia
kuulub ka Erastvere *roovialune* „paaride külge kinni löödud
lattide alune“, või kas sellega mõeldakse *katusealust ruumi*.

Kui senised tähendused olid ikkagi veel seotud katuse
või selle luustiku kujutelmaga, siis järgmine semasioloogiline
nihkumine lõdvendab seda seost kaunis märgatavalt:

roov 'üksik katuselatt või -laud'.

Selles tähenduses on *roov* õige laialt tuntud, ning kõi-
gile andmeile näib ühine olevat lati horisontaalsuse mõiste

¹ Prof. J. Mägiste' lahkeil teateil.

² Autori isiklikud märkmed.

³ Uus Talu, Rahvalik põllumajanduse ajakiri, Tallinna 1927.

(seega mitte korralatt!). Muidu aga on tähendus murdeti veelgi spetsialiseerunud. Algselt, õlgkatuse ajal oli *roov* muidugi tahumata puu, ning see juhuslik omadus on kohati saanud domineerivaks tunnuseks: Räp-s on *rôv* ümmargune puu (kuna tahutud puu on latt) ¹, Kosel on *roov* samuti „kantimata“; ka Erastveres kinnitatakse: „Roov — see olli metsast toodud kujul“.

See servimata ridva tüüp võis vahest kunagi veelgi levinum olla, kuid uemate katusekonstruktsioonide tekkimisega ja tahutud puude tarvituselevõtmisega kandus nimetus harjumuse mõjul muidugi üle ka ühelt küljelt tahutud puudele või lattidele. Seda üleminekut, spetsiaalsema tähenduse hävingut, valgustab huvitavalt mõni üksik murdeesindus. Erastveres on *roov* küll ritv „metsast toodud kujul“, kuid sellele seletusele lisatakse: „Katuse latt kirvega löödud, ka kaadre juures laudadest lõigatud nimetetas ka vana nimetuse järgi katuse roovis.“ Nii esineb spetsialiseerunud tähendusega tüübi kõrval teine, mis ei ole üldse kunagi sel määral spetsialiseerunud või on sellest spetsialiseerumisest jällegi vabanenud. Viljandis on *roov* „katuse-latt, kanditud ja kantimata“, Tartust põlvneb seletus: „Õlgkatuse roovid — enamasti ümargused; laastukatuse — kahelt poolt tahutud.“ Ka San-s on tähendus ilmselt kõikuv: *rûv:rôvi, kui ümâriõu sisâ pandi ole kattus* (kui eeldab ka teissuguste roovide olemasolu!). Plv *rôv:rôvi* kohta ei ole teada spetsialiseerumist ühes või teises suunas, sama vähe Samaara *roovi* ‘katuselatt’ kohta. Kuid Hls-s on, nähtavasti sindelkatuse levimisega, saanud domineerivaks teine tunnus. Seal on *roov* „üksik katuselatt, sirgest puust kahelt poolt kirvega kanditud“.

Ka kirjanduses on sõna *roov* konstateeritav katuselati tähenduses. Nii kirjutab Fr. Tuglas: „Viimaks ometi oli ta roovide juures...“, „...kui ta näo vastu roove surus...“ ², „Siis nägi ta Miili pääd roovide vahel mustavat...“ ³, „... mõni täht värises läbi roovide...“ ⁴.

¹ Hr. J. Ainelõ' lahkeil teateil.

² Friedebert Tuglas, Saatus. Novellid, II trükk [Tartus 1921], lk. 73. ³ Sealsam., lk. 74. ⁴ Sealsam., lk. 76.

Sõna ei ole tundmata ka ehitustehnilisele kirjandusele. A. Klein oma ehitusõpetuses¹ annab juhatus, kuidas „... papikanga ääred ... naelutada laudroovidele...“. Tähelepandav on, et siin *roov* = katuselaud. Kuid seegi tähendusemuutus on kergesti seletatav: ehitaja vaatevinklist nähtuna on nii kivikatuse latistik kui pappkatuse laudpõhi mõlemad kattematerjali aluseks, seega identsed. S a m a otsarvet täitvat puumaterjali nimetab ta k a s a m a nimega.

Üldiselt sama tähendustaset, kuid häälikulisi lisandeid näitab tüüp

roovik 'üksik katuselatt'.

EestiL ja Eestil murded esindavad praegu seda tüüpi, mille esinemisala ei näi viimaseil 60 aastal kuigi oluliselt muutunud olevat: juba Wied. Wb. piiritleb seda tüüpi Viljandimaa lõunapoolse osaga ning Tartumaaga.

Suffiksi liitumine laensõnale on eesti keeles tavaliseks nähtuseks, kuid sageli ei ole kerge põhjendada laiendamisprotsessi tarvilikkust. Kõnesoleva sõna puhul on tõukejõuks, mis on esile kutsunud suffiksi liitumise, ilmselt küll homonüümsuse vältimise tendents. Üheski kihelkonnas, kus esineb *roov* latistiku tähenduses, ei ole suutnud püsida hilisem *roov* üksiklati väljendina, vaid kõigis neis murdeis: Trm-s, Jõh-s, Iis-s, Trv-s, Krk-s, Hls-s, Sjn-s on sündinud differentseerumine tuletise, s. o. *rooviku* moodustamise teel, mispuhul semasioloogiliselt vanem sõna on säilitanud oma häälikulise koosseisu, kuna semasioloogiliselt vähem algupärane sõna on omandanud ka häälikuliselt vähem algupärase kuju. *Rooviku* esindus katuselatina on järgmine: Jõh, Iis, Trm *roovik*, Puh veidi laiendatud suffiksiga *rõvikkas*, Krl, Ran *rõvik*: *rõvikku*, Trv, Krk, Sjn *roovik*. Kui eelmised andmed ei väljendanud selgel sõnal ritvade servimata või servitud iseloomu, siis leiame — paralleelselt *roovile* — ka *rooviku* puhul kaugemale-ulatuvaid spetsialiseerumusi: Kos khk-s on *roovik* kantimata, Röp-s² on *rõvik*

¹ Aleksander Klein, Ehitusõpetus. Käsiraamat majaehitajaile, Tallinna 1931, lk. 99.

² Hr. J. Ainelõ lahkeil teatel.

„üm margune katuselatt“. Ka Hel¹ *rõvik* esineb samas tähenduses. Hls-s seevastu on tähendus kõikuv: *roovik* „üksik katuselatt... kas kanditud või kantimata“ ning Krk-s on *roovik* vastupidiselt algupärasele spetsaliseerumisele „kahest küljest tahatud“. Sellegi varjundi tekki- mist seletab asjaolu, et Krk-s — kirjasaatja andmeil — ainult kokkuhoiu mõttes tarvitatakse veel metsast toodud ritvu kallimate saeveskis valmistatud lattide asemel. Seega on sagedamini tarvitatava *lati* kanditud lõige kujunemas pea- tunnuseks ka algselt servimata *roovile*. Eriliselt tuleb veel mainida Erastvere esindust, kus *roovik* „vitsadega alas roo- vide külge kinnitati, õlgede koos hoius“. Siin esineb *roovik* järelikult korralati tähenduses. See juhtum valgustab lisaks ülemalloeteldud näidetele süffiksi tarvituselevõt- mise vajadust: Erastveres on *roov* katuse horisontaallatt, järelikult peab vertikaallati nimetus sellest erinema.

Kirjanduses on sõna esinenud Wied. Wb-s: *roovikas, roovika, roovik, rooviki, rooviku*... Latte, E. Õigekirj. sõnaraamatus²: *roovik* ning ilukirjanduses näit. Fr. Tuglasel: „Väljas oli juba nii pime, et vaevalt roovikuid nägi musta- vat.“³, „... õrn suitsuvina kerkis roovikutest ja lauatiikki- dest lae poole...“⁴.

Rooviku võistleja on liitsõna

roovilatt 'üksik katuselatt',

mis praegu esineb kõigis juba *rooviku* puhul puudutatud tähendustes ning mille vanust aitab valgustada ühelt poolt Wied. Wb.: *roov-latt, roovi latt* Latten, auf welchen die Strohschichten des Daches ruhen, teiselt poolt — mis on tähtsam — ka Hupel'i Sprachlehre esimene trükk: *rovi lattid* gemeine runde Latten zu Strohdächern⁵.

Praegu on nimetus õige levinud. Katuselatina see esi- neb järgmiselt: Jõh, Iis *roovilatt*, Trm *rõõvilattid*, MMg

¹ Hr. mag. E. P ä s s 'i lahkeil teateil.

² Ilmunud Tallinnas 1918 E. Kirjanduse Seltsi toimetusel.

³ Saatus, lk. 73.

⁴ Fr. T u g l a s, Kaks juttu. Tartus [1906], lk. 12 jj.

⁵ August Wilhelm H u p e l, Ehstnische Sprachlehre für die beyden Hauptdialekte ... nebst einem vollständigen ehstnischen Wörterbuche, Riga und Leipzig, 1789, lk. 260-a.

*rõvlat*¹, Kuu *ruovi ladid*, Hlj *rõvilattid*, Pee², Pde *rõvlat*², JIn³, Koe³ *roovlatid*, KJn *rõvi-lattid*, Trv *rõvlat*, Hls, Vln, SJn *roovilatt*, Vlg *roovlatt*³, Mär⁴, Rid⁵, Muh⁶, Mih⁷, Aud⁸ *roovlatt*. Rikkalikult on andmeid, et *roovilati* all mõistetakse horisontaallatti, näit.: JMd *rõõvilattid* '... mille peale katuse õled kinnitatakse', Koe *ruovi-lat* '... mis ehitamise juures katuse alla pannakse', Ran *rûvlat*: *rûvlati* 'risti paaride peale kinnitatud latt'⁹, Amb *roovilatt* „... milline naelutakse või seotakse sarikate külge“, Tartu *roovilatt* „... mis paaridele... kinnitatakse.“

Sellegi liitsõna puhul on spetsialiseerumusi kantimata või kanditud lattidele ja tähenduse kõikumise alasad. Nii on Hupelil — ilmselt tolle aja katuse-katmisviisi mõjul — *roovilattid* „runde Latten“. Koselgi on roovlatt kantimata. Kõikuma on hakanud tähendus Saa-s, kus *roovlati* „teine külg tehakse kirvega siledaks“, kuid kus „nad võivad väga hästi ka kanditud latid olla“. Ka Trm-s võib *roovilatt* olla „ümmargune või kanditud“; samuti esineb Pee *rõvlat* mõlemas tähenduses¹⁰. Kuid Krk *roovilatt* on vastupidiselt „saetud ehk ka roovikust tahatud“ ja Erastvere *roovilatt* on samuti „kirvega löödud“. Nagu eelmisigi nimetusi, nii koh-tame ka *roovilatti* paiguti vertikaallati tähenduses, ja ni-melt on Plt-l *rõvilattid* 'korralatid, millega õlgi kinni pan-nakse'; samas tähenduses esineb *roovilatt* Mär-l ja Vig-s.

Uuemas kirjanduses esineb sõna horisontaallatina õige laialt, näit. Fr. Tuglasel ja A. H. Tammsaare'l: „*Paljad*

¹ Prof. J. Mägiste lahkeil teatel.

² Hr. R. Viidebaum'i lahkeil teatel.

³ ERM-i arhiivis säilitatavatest koolide poolt koostatud vastustest ERM-i „Rahvateaduslikud küsimuskavad III“ järgi.

⁴ ERM-i arhiivis säilitatavast käsikirjast: J. Mager, Märjamaa etnograafiline kirjeldus, 1923, lk. 6.

⁵ Sealsam., J. Kond, Ridala kihelkonna etnograafiline kirjeldus, 1924, lk. 22.

⁶ Sealsam., J. Mager, Muhu etn. kirjeldis, 1925, lk. 7.

⁷ Sealsam., Jüri Kork, Rahvateaduslikud küsimused, 1924, lk. 66.

⁸ Sealsam., A. Isotam, Rahvateaduslikud kirjeldused, 1924, lk. 50.

⁹ Vt. Aug. Tamme ülikooli raamatukogus säilitatavat auhin-natõöd „Ehitusteaduslik sõnavara Rannu murdes“, lk. 12.

¹⁰ Hr. K. Meikopi lahkeil teatel.

roovlatid valendasid kui looma luukere.“¹, „Kuid juba oli Jaan müüri servale tõusnud ja katsus roovlattide vahelt sisse pääseda.“¹, „Kuid siis mõistis ta . . . , et surnu mitte roovlati . . . , vaid miski põikpuu küljes rippus.“¹, „Tuul tõmbas vaevalt tunduvalt roovlattides“², „. . . võtab roovlati vahelt sarve . . .“³, „. . . leidis sarve aidalakast roovlati vahelt . . .“⁴, „uusi riideid roovlati otsa riputades . . .“⁵.

Ka ehitusteaduslikus kirjanduses esineb roovilatt oskusõnana, näit. A. Klein'il (lk. 98): „. . . kivi tuleb kinnitada roovilattidele.“

Lähedas ühenduses roovilatiga on rida teisi liitsõnu: rooviritv, rooviroigas, roovimalk. Esimene neist

rooviroigas

esineb osalt horisontaallatina, näit. Se-s *rõvi rûdja'* (*rõbi rûdjide päle kattõttas kattus*)⁶, Hää-1: *rõviroegäs* (*rõviroekkad panttas kattuse alla*), osalt korralatina, näit. Vln-s, osalt aga veelgi erinevas tähenduses, nimelt vitsa aset täitva, korralati kinnitamiseks tarvitatava, ühelt poolt korralati, teiselt poolt sarika külge naelutatud põikpuukese (nn. „pulga“) nimetusena. Ses tähenduses esineb *roovroigas* Krk-s.

Täielise paralleeli eelmisele moodustab

roovimalk.

Hls-s on *roovmalk* horisontaallatt, LNg-s ja Kul-1 on *rõvmalk* aga korralatt⁷; ka Mär ja Vig *roovimalk* = korralatt, samuti Viljandi *roovimalk*, „millega . . . vitsa abil kinnitatakse õlgkatus latile“. Kuid TrvP on *roovimalgad* „õlgede kinnihoidmiseks õlgede vahele pandavad . . . lühe-

¹ Saatus, lk. 73.

² Sealsam., lk. 76.

³ A. H. Tammisare, Poiss ja liblik, Tartu 1915, lk. 44.

⁴ Sealsam., lk. 48 jj.

⁵ Sealsam., lk. 29.

⁶ Se *rõd'as* ja kirjakeelne *roigas* on lähtunud samast algkujust *rõde* (alamks.), millele on liitunud eesti suffiiks. Kuna Se vorm praegu veel seisab originaalile võrdlemisi lähedal, on kirjakeelne teisend arenenud arvatavasti järgmiselt: *rõde* >> *rõvikkas* > *rõikas*, *roigas*. Vrd. Kod *ruad'ik* 'zaunstecken' (Kettunen, SUST XXXIII, lk. 106), edasi vrd. eesti *reigas*, *rõigas*, mille algkujuks on alamks. *rëdik!* (Vt. SUSA XIII, 6).

⁷ Hr. A. Tiitsmaa' lahkeil teateil.

mad latid“, seega nn. *pulgad*; samas tähenduses esineb *roovimalk* ka Kosel.

rooviritv

esineb ainult kahes tähenduses: Iis-s *ruovi ridvad päinašše alla siuttašše kiñni ja päinašše sts öled piäle*, seega vastavad horisontaallattidele. Mär-l ja Vig-s on *rooviritv* aga korralatt. Ümmarguse, lõhkumata puuna kuulub vist ka Trm *rooviritv* horisontaallattide hulka, kuna puuduvad täpsemad andmed, mida nimelt tähendab Krk *rooviritv* ja VJg *ruåviridvad*.

Juba eespool tutvusime variandiga *roov* = katuselaud. See võrdlemisi haruldane tüüp täiendub liitsõnaga

roovilaud,

mis esineb „Päevalehes“ nr. 210, 4. VIII 1932, lk. 7., v. 6.: „100 roovilauda ... müüa.“ Üldisemalt sõna siiski ei näi esinevat.

Seni vaadeldud sõnadel oli ikkagi veel mingi tähenduslik seos katuse mõistega, olgugi et see iga uue tähenduse-nihkumisega hakkas lõdvenema. Uus etapp selles arengus, mis hävitab ühenduse lõplikult, on

roov 'iga latt'.

Siirdumine katuselatilt igasugusele latile on võrdlemisi väike samm. Laiendamata põhisõna puhul on küll ainult Samaarast teateid, et seal *roov* „tähendab igat pikka latti“, kuid üldiselt tuntud on

roovik 'iga latt'.

Siingi võib kohati veel jälgida parajasti aset leidvat üleminekuprotsessi: Trm-s nimetatakse *roovikuks* „enamasti ... katuselatti“, kuid „ka lihtsat latti, teivast või ritva, mis hästi pikk ...“ ja ka Sjn-s käib *roovik* praegu ainult „piltlikult ... ka teiste lattide kohta“. Selliste vaheastmete kaudu areneb tähendus muidugi kergesti edasi. Nii on Hel-s *rõvik*:*rõvikku* lihtsalt 'latt, teivas'; Trv-s esineb *rõvik*:*rõvikku*, mis „päinaš kärbuste päle“; sama tähendus on *roovikul* Tõrvas ja Krk-s. Kr1 *rõvik*:*rõvikku*, Hel *rõvik*¹, Krk *roovik*, Hls *roobik* ning Trv *rõvik*:*rõvikku* on 'aialatt';

¹ Mag. E. P ä s s i lahkeil andmeil.

samale tähendusele viitab Ran *rõvikku aid*¹. Tuglase „Saatuses“ esinevad „ümarikud kojad roovikutest seintega“², Gailit'i kogus „Vastu hommikut“ viskab keegi „toõbri roovikuga õlale“³, tema „Ristisõitjates“ olevat kellelgi „riided seljas lõhki rebit, võetud roovikud kätte ja kihutet ... merre“⁴ ning „Toomas Nipernaadis“ esineb lause: „Võtaks rooviku ja näitaks“⁵. Siin on roovikul seega vembla tähendus, mil ei ole enam vähematki ühist katuse mõistega.

Isoleeritult esineb Hel-s teissuguse suffiksiga tuletis:

roovel 'latt',

mis on moodustatud igatahes samalt semasioloogiliselt arenemisastmelt kui eelmised sõnad.

Juba *rooviku* puhul nägime, kuidas algselt metafooriliselt tarvitatud nimetus aegamööda muutub tõeliseks tähenduse-nihkumiseks. Sama protsess on sündimas tüübiga

roov 'kasvav puu'.

Kosel esineb *roov* kasvava sirge puuna, kuid ainult sel juhul, kui sellest kavatsetakse valmistada katuselatti. Ka Ernst Enno' andmeil⁶ on *roov* : *roovi* sirge noor puu, millest katuse roovisid tehakse.

Nagu laiendamata tüve puhul, nii on ka *roovikul* konstateeritav analoogiline nihkumine: *latt* > *lati* tooresmaterjal > kasvav puu.

roovik 'kasvav puu'

esineb mitmes kihelkonnas. Kos-l „tarvitatakse ... roovik ... kasvava sirge puu kohta, kui seda tahetakse raiuda roovikuks“; Hls-s on *roovik* „kolme-nelja tolline noor sirge kuuse või männi puu, mis kõlbab katusele lüüa“; Ernst Enno tunneb *roovikut* sirge, noore puuna, millest katuse roovisid tehakse⁷; väga harva esineb nimetus *roovik*

¹ Aug. Tamm, auhinnatöö, lk. 79.

² Saatus, lk. 27.

³ August Gailit, Vastu hommikut, Tartu 1926, lk. 242.

⁴ A. Gailit, Ristisõitjad, Tartu 1927, lk. 99.

⁵ A. Gailit, Toomas Nipernaadi, Tartu 1928, lk. 225.

⁶ Prof. A. Saareste' lahkeil teateil.

⁷ Prof. A. Saareste lahkeil teateil.

Trm-ski „sirge noore puu kohta“. Saa-s on *rõvik* kasvav, sirge, peenikene kase, paju, kuuse või männi puu¹. Lepa puudumine viimase esinduse loetelus tõestab siingi tähendustüübi algselt metafoorilist iseloomu: leppi ju katuselatiks ei võeta. Metafoori üleminek tõeliseks tähendusemuutuseks kutsus siis esile selle omapärase spetsialiseerumise just kase-, paju-, kuuse- ja männipuule.

Nagu *rõov* ja *roovik*, nii on ka nende paralleelvorm *roovilatt* kaasa tegemas muutust valmismaterjalist toormaterjaliks, tüübiks

roov(i)latt 'kasvav puu'.

Nii tähendavad Kos *roovlatt* ja Trm *roovilatt* kasvavat, sirget puud, „aga ikka selles mõistes, et sellest võib veeli saada seda.“ Üksikust kasvavast puust on tähenduse avarumise teel saadud

roovik 'mets',

näit. Trm-s, kusjuures seda arengut arvatavasti on hõlbus-tanud arvukad *ik-lõpulised* puistute nimed (*kuusik, kaasik, leplik* jne.).

Viimasest — või tüübist *roov* = kasvav puu — on saadud teissuguse suffiksi liitumisel

roovistik 'mets, heinamaa',

mis esineb Ernst Enno andmeil roovilattideks tarvitata-vate puude metsa või heinamaa nimetusena, kus ennem seesugune mets olnud².

Oleme jälginud pikka semasioloogilist arengut: *katus* > *katuse latistik* > üksik *katuselatt* > igasugune *latt* > kasvav puu lati toormaterjalina > selliste puude mets > maa-ala, millel selline mets kasvab. Pole võimatud edaspidi veelgi kaugemale ulatuvad arengud: On ju Vln-s näit. praegugi juba *roovik* „iga pikk ja peenike asi, mitte ainult puu, isegi loom ja inimene, kui pikk ja kõhn“.

(Järgneb)

E. Kobolt.

¹ Isiklikud märkmed.

² Prof. A. Saareste lahkeil teateil.

Verbitüve-noomenist eestis.

Wied. Wb. annab sõna *kütte* g. *küttele* 'Heizung, Heizen' all konstruktsiooni *kütte panema* 'anheizen'. Mõeldud on nähtavasti, et siin on tegu *kütte*-sõna mõne käändega, vahest illatiiviga. AES-i sõnakogudes ei esine see kusa-giltki eesti k. alalt noteerituna. ÕS seda konstruktsiooni nüüdse kirjakeele omana ei esita, sääl see puudub. Alla-kirjutanu teada esineb *küttele panema* Põhja-Tartumaal MMg-s ja naaberkihelkonnis. Lõuna-Ta-It, Põhja-Viljandimaalt ja Lõuna-Virumaalt on isiklikkude järelepärimiste peale selle konstruktsiooni esinemise kohta esialgu tulnud vaid eita-vaid teateid. Nii siis kõnealune *küttele*-kuju on praeguste (tõsi küll, täiendust vajavate) teadmiste järgi kitsa-alaline. Kuid niisugusena siiski põhimõtteliselt üsna huvitav, kui järgnev mõttekäik peaks tõe tabama, ja võimeline tões-tama, kuidas mõnikord näiliselt tühine keelendike võib endas peita keeleajalooliselt väärtusliku rudimendi.

Panema-verbi ühenduses käesoleval korral *küttele* (*küttele*) pole mõeldav genitiiv-akusatiivina (< **küttele-ye*n), ja *küttele*-sõna illatiivina ootaksime *küttesse* (= *küttesse*, vrd. *mõt-tesse*, *kastesse* jne. illatiive teistest sama tüüpi sõnust Põhja-Tartumaal). Järelikult peame leidma mingi erilise tee illatiivina tunduva *küttele*-kuju seletamiseks. Ja selleks pakundub algkuju **küte-hen* (> **kütēn* > *küttele*), nominaalselt tarvitatud verbitüve illatiiv. Nii üksikult kui see väide ka praeguste andmete najal seisab eestis, on tal laialine suguvõsa lääne-soome murdeis. Viimastes esineb nn. *ma*-infinitiivi (*tulemaan*, *hakemaan* < **tule-ma-hen* jne.) asemel verbaaltüve-illatiiv tüüpi *hakeen*, *tuleen* (< **hake-hen*), millele spetsiaalselt on tähelepanu juhtinud Wiklund (Festskrift til rektor J. Qvigstad, Tromsø Museums Skrifter, vol. II, lk. 351), määrates selle ala ligemalt häme ja osalt Satakunna ning Pohjanmaa murdeid käsitavaks ja andes rohkesti kirjandusviiteid. Sama soome infinitiivitüübi kohta vt. ka Kettunen, Suomen murteet II, lk. 59 (häme *tule antān*, *meni ottān*, Lõuna-Pohjanmaa *antahañ*, *hakeheñ*), lk. 49 (kagu-häme *itkeh rupes*, *pantiñ rippuh* ~ *rippumah*), lk. 51 (lääne-häme

on kova menie 'menemään'). Läänesm. murretega geneetilisel lähedal ühtekuuluva eesti keele alal sama illatiivitüübiga kohtumine ei peaks olema liialt üllatav.

Äsjasega koos kerkib üles küsimus, kas ka veel muilgi juhtudel eestis vahest võiks edasituletumatu, puhas verbitüvi olla tarvitusel nominaalses funktsioonis. Juba Wiedemann EGr. 438 päälkirja all „Verbalstamm als Nomen“ on esitanud kahtlematult siakuuluva näitena e. *magale minema* = *magama minema*, millel peatub ka Wiklund, m.t., lk. 451—2, pidades Wiedemann'il esinevaid muid vastavaid näiteid (*hummardel* 'gebückt', *lomberdale* 'hinkend', *ladisel* 'plätschernd' õigusega „ilmsesti irregulaarseiks ja juhuslikeks“. Wied. Wb-s on sellest arhaistlikust kõnekäänust dedutseeritud ka verbitüveline noomen *maga* g. *maga* 'Schlafen'. Viimase olemasolu leiab tõestust veel G. Müller'i jutlustes VerhGEG 15, lk. 283: *Sepraft omat nedt Wanambat enne Postve Reich Kirko Upat nimetanuth, õhet Magka mayar eht õr Sengme wode* (NB. *maga-maja!*), vrd. Puh *makale ei jä* (AES-i murdekogud), Lutsi eestlasil *ljüäd magale* (Kallas, Lutsi maarahvas, lk. 29). Verbitüve noomenina tarvitamise rudimentaarseid jäänuseid eestis pole seni süstemaatselt silmas peetud, seepärast, pakunduvate materjalide olles puudulikud, puudub veel alus neid tühjendavalt käsitleda. Juhitagu siiski öeldule lisaks tähelepanu tavalisimaile, kirjakeeleski koduseile nominaalse verbitüve juhtumeile (Wied. Wb. järgi): *ripp* g. *ripu* 'Hängen', *rippu panema* 'aufhängen', *seisab käed ripus* 'steht mit herabhängenden Armen' (vrd. *rippu-ma*); *püsi* (-*püsidus*) 'Ruhe, Dauer' (vrd. kirjakl. *pole püsi*, verbi *püsi-ma* tüvest *püsü* - < **pisü*-); *õpp* g. *õpi* 'Lehre, Unterricht', *ta on õpis* 'er ist in der Lehre', *õpi-pois* 'Lehrjunge, Lehrknaabe', *õpi-tüdruk* jne. (vrd. verbi *õppi-ma*, sm. *oppia*, noomen *oppi*); *tapp* g. *tapa* (-*tapi*) 'Schlachten, Schlächtere', *tapa-lammäs* 'zum Schlachten bestimmtes Schaf', *t.-lojus* 'Schlachtvieh', *t.-ohver* 'Schlachtopfer', kirjakl. *tapa-maja*, murd. Tor *seä taþþä aeg*, JMd *taþ : taþþä, taþþa-lammas* jt. (vrd. verbi *tapma* < *tappa-ma*-); *sööt* g. *sööda* 'Frass, Futter, Fütterung jne.', *sööda peale võtma, panema*

'zum Mästen annehmen, abgeben', *söödal käima* 'mit Frass krebsen' jne. (vrd. *söötma* < *söttä-mä-*); *ofs* g. *ofsi* 'Suchen', *ofsi minema* 'zum Suchen ausgehen' (vrd. *otsi-ma*); *küsi* g. *küsi* 'Fragen', vrd. *küsi-ma* < *küsü-mä-*; *põle* g. *põle* 'Brennen, Brand', *põle-narts* 'Lappenzünder', *põles maa* 'gebranntes Land, Schwendeland'. Nendega pole muidugi tühjendatud *Wiedemanni* näidestik, ja murded annaksid sellele kõigele veel lisa, nagu näit. MMg *lõppe kõrräl, lõppe põle* 'lõpupoole' (vrd. *lõpma, lõppe-ma*). Paistab silma, et selliseid verbitüve-noomeneid ei tarvitata kõigis käändeis, nagu harilikult tuletussõnu, vaid nad on kivinenud üksikuisse kõnekäändudesse ja lausekonstruktsioonesse. Sõnaraamatuis esinev nominatiiv on neil tavaliselt abstraktsioon. Uueaegne kirjakeel, eriti oskussõnastikud, on kaunis oltrasti tarvitanud verbitüvest saadavat lühinoomeni (*küsimärk* pro *küsimusmärk, otsisõna* jt.).

Noil tagasihoidlikel, primitiivseil verbaalnoomeneil on oma keeleajalooline külgetõmbejõud. See seisab selles, et nad viitavad tagasi soome-ugri keelte ürgaegadesse, kus verbi ja noomeni vahe polnud veel välja kujunenud. Wiklund tsiteeritud teoses, lk. 352 *magale (minema)*, sm. *hakeen* ja sellelaadilisi kaugemate sugukeelte juhtumeid käsitledes jõuab tulemusele, et need on alguse saanud ajal, „als das Nomen und das Verbum sich noch nicht bestimmt differenziert hatten, und er (s. o. teatav verbaaltüve käänamise juhtum) hilft uns so den Geist unserer Sprachen auf einer sehr primitiven Stufe ihrer Entwicklung besser zu verstehen“. Samale seisukohale lapi k. „noomen-verbide“ suhtes on W. jõudnud juba SUSA X (a. 1892), lk. 211: „Ich glaube, dass alle (lappischen) beispiele von verbalstamm = nominalstamm... überbleibsel aus einer zeit sind, da wie noch heute in den einsilbigen sprachen, ein nomen-verb oder verb-nomen die funktionen sowohl eines nomens als eines verbes vertritt“. Ungari uuriija Gombocz Ungarische Jahrbücher X (1930), lk. 8 ühineb täiesti Wiklundiga: „...so müssen wir Wiklund a. a. O. vollkommen recht geben, wenn er die Beispiele Nominalstamm = Verbalstamm als Überbleibsel aus einer Zeit ansieht, wo ein

Nomen-verbum (oder vielleicht eher eine Wortform nominalen Charakters) die Funktionen sowohl eines Nomens als eines Verbums vertrat.“ Gombocz'i soome-ugrilises ulatuses esitatud soome-ugrilaste algselt „esemelise mõttelaadi“ lisa-tõestusargumentide refereerimine ei kuulu enam käesolevate spetsiaalselt teatavaist eesti k. nähtusist huvitunud ridade raamesse.

J. Mg.

Elatiiv-translatiiv.

Translatiivi ja elatiivi sünkretismi eesti murretes on viimati käsitlenud A. Saareste („Translatiivi *-st* Eesti idapoolseis murdeis“ EK I 129 jj.) ja L. Kettunen („Translatiivi *-st* lõpust“ op. c. 132 jj.).

Teatud lisandust sellele huvitavale küsimusele tohiks pakkuda asjaolu, et ka mordva keeles esineb elatiivi translatiivses, täpsemalt resultatiivses funktsioonis. Paasonen'i Mordwinische Chrestomathie (Helsingi 1909) 3-ndal lk-l leiaame lause (eVetšk.): *koda sijn kajst pokšto...* 'kui nad olid kasvanud suureks'. Et see pole juhuslik, seda tõendavad sarnased näited kogust Эрзянь ёвкст. Пурныньзе М. Е. Евсевьев (Moskva 1928). Seal loeme lk-l 4: *Цёрась уш покшто кайсь* 'pöeg juba oli kasvanud suureks'. Lk-l 75 jälle leiaame: *Кода кайсь Иван покшто* 'kui Ivan oli kasvanud suureks'¹. Esitame veel paar lisanäidet akad. A. A. Šahmatov'i väljaantud koguteosest Мордовский этнографический сборник² (Peterburi 1910). Lk-l 341 (eSK) loeme: *Кассь Лоўняськи уш покшкесты* 'kasvas Lumivalgeke juba suurekoseks', — lk-l 451 (eOrk.): *Ломанчкаста сон гřešnejnt kastyžä* 'inimese suuruseks ta kasvatas viletsa'. Rohkem seda laadi näiteid ei ole silma puutunud. See mordva

¹ Mis puutub kirjaviisi kõlkuvusse *покшто-покшто*, siis võib see vastata kõikuvust hääldamises, kusjuures esimene kuju oleks vägagi selge hääldamishõlbustus-lihtsustus teisega võrreldes. Kuju *покшто* esineb samas kogus veel lk-l 105 ja 116.

² Alamal lühendatud: МЭС.

nähtus osutab, et ka täiesti pregnantsetel ning elujõulistel kaasustel võib olla kokkupuutuvaid funktsioone.

Üldiselt võib ühes A. Secheha ye'ga¹ konstateerida, et on kahesuguseid kaasusi: ühed, mille funktsioon on enam-vähem kindlapiiriline konstantne, ja teised, mis äärmisel juhul „endale kjsuvad kõik, mis ei mahu teiste liiga täpseisse raamesse“. Seejuures aga leidub nüanssides kokkupuute- ja üleminekuvõimalusi küllaldaselt. Lubatagu esitada mõned näited.

A. Eestis tarvitatakse translatiivi, kus lähemais sugu-keelis võib esineda elatiiv või mingi muu kaasus. J. Kujola' väljaantud teoses „Karjalan kielen opas“² lk. 3 leidub näide (karjP Vuonninen): *šoał šie neien palko'stasi*³ 'saad sa neiu omale palgaks'. Johan Beronka' uurimuses Syntaktiske iagttagelser fra de finske dialekter i Vadsø og Porsanger⁴ loeme lk-1 36: „Istedenfor *mie sain kirjan lahjaksi* sies i Porsanger *mie sain kirjan skenkistä*; i Vd. kann det hete *lahjaksi, kenkiksi* eller *kenkkiä*“.

B. Teiselt poolt aga pandagu tähele järgnevat mrd. näidet. *Пакшакс* (transl.!) *урьвакснистъ авуль зыньць Арчиловонь народэсь*⁵ 'lapsest peast ei abiellunud Arčilovo rahvas ise (= omal soovil)'. Vrd. veel lv. Sal. *Tammal pütub juks nädal küs ägisteks* 'temal puudub üks nädal kuuest aastast' (Sjögren-Wiedemann, Livische Grammatik, lk. 317).

*

Eeltoodu tohiks õigustada nõuet, et eesti elatiiv-translatiivi sünkretismi käsitlemisel tuleb arvestada ja lähemalt uurida ka tähendatud kaasuste tähendusfunktsioonilisi kokkupuuteid.⁶

A. Reisman.

¹ Essai sur la structure logique de la phrase (Pariis 1926), lk. 74.

² Uusittu laitos, Helsingi 1922.

³ Pl. elat. 2-se pers. (sg.) possessiivsuffiksiga.

⁴ Kristiaania (Oslo) 1922.

⁵ МЭС 38, eSK.

⁶ Näidetes on kõik harvendused kaasusvormides kirjutise autori tehtud. mrdE alamurrete nimetusi on lühendatud järgnevalt: eOrk. = eřza Orkino, eSK = eřza Suhoj-Karbulak, eVetřk. = eřza Vetřkanovo.

Mõni sõna õ-tähe tarvituselevõttust*.

Kuigi üldiselt on peetud Otto Wilhelm Masing'u teeneks õ-tähe tarvituselevõttu vastava hääliku märkimiseks meie tähestikus, on siiski meie kirjandusloo käsiraamatutes õ-tähe leiutajana mainitud Johann Gutsloff'i nime. Nii kirjutab M. K a m p m a n n oma „Eesti kirjandusloo peajoontes“: „Gutsloff'i kõrv lahutas teravaste juba õ häält õ-st ja soovitas õ häält õ-ga kirja panna, mille kahe punkti vahele püstjoon tõmmatud. Sellest hoolimata kirjutati mõlemaid hääli jaolt õ tähega, jaolt õ asemele o“¹. Samuti märgib ka meie teine kirjandusloolane V. R i d a l a oma raamatus „Eesti kirjanduse ajalugu koolidele“ seda asjaolu järgmise ebamäärase lausega: „Gutsloff rõhutab esimest korda õ hääliku isesugust iseloomu ja soovitab õ kirjutamist“².

Kui aga jälgime Joh. Gutsloff'i poolt 1648. a. väljaantud väikest ladinakeelset Tartu murde grammatikat „Observationes grammaticae circa linguam Esthonicam“, siis ei leia meie siit midagi õ-hääliku kohta. Gutsloff ütleb oma grammatika algul: „Eesti ja saksa tähed on oma arvult, kujult ja väärtuselt samasugused“³. Vokaale jaotab ta kolme liiki:

1) pikad: â, ê, î, ô, û, näit. sõnus: Rârn, Gêmne jt.

2) lühikesed: a, e, i, o, u, näit. Rarn, kolm jt.

3) nn. teenuis-vokaalid: ä, ö, ü, näit. Pässä, föllane jt. Kuna ka nn. teenuis-vokaalid võivad olla lühikesed ja pikad, tuleks tema arvates pikki märkida ä, ö, ü-ga, eraldades neid lühikestest vastava märgikesega tähel, näit. Mörffi 'sponsa', kuid Hörma 'terere'⁴.

Tekib küsimus, kust ammutasid meie kirjandusloolased väite, nagu oleks juba Gutsloff tundnud õ-tähte. Nähtavasti on neil olnud allikaks Rosenplänter'i kirjutis „Vorschläge, die ehstnische Orthographie betreffend“, mis ilmus „Beiträge“ XIII vihus. Siin märgib Rosenplänter Masingu poolt soovitatud õ kohta: „Seda tähte on tarvitanud ja soovitanud juba üks vana eesti grammatika kirjutaja. Joh. Gutsloff kirjutab nimelt oma 1648. a. Tartus ilmunud grammatikas just samuti, nagu me seda „Wahhe-luggemißtes“ leiame: Hörma 'terere'. On tõesti huvitav, et

* Mõeldud O. W. Masing'u 100-aastase sünnipäeva puhuks, kuid avaldamine ruumipuudusel viibinud. Toim.

¹ M. K a m p m a n n, Eesti kirjandusloo peajooned I, 1912, lk. 179.

² V. R i d a l a, Eesti kirjanduse ajalugu koolidele I, 1924, lk. 122.

³ J. G u t s l o f f, Observationes grammaticae..., 1648, lk. 17.

⁴ Sealsam. vrd. lk. 18.

meie siin mitte ainult sarnast märki, vaid täpselt sama leiame, mida hr. pastor Masing on tarvitanud.¹

Peab esialgu jääma lahtiseks, kust Rosenplänter võttis oma teate. Võib ju küll oletada, et ta *ö*-tähe tarvituselevõttu propageerides teadlikult kasutas Gutsclaff'i näidet pika *ö* esinemise kohta, kuna viimase poolt valitud sõna hõrma tõesti sisaldab pika *ö*-hääliku. Selline mõnele vanale Stahliaegsele autoriteedile toetumine võis ju sel ajal, mil eriti hinnati vana traditsioonipärase säilitamist kirjakeeles, olla uuenduse läbiminekuks väga kasulik.

Igatahes selgub eelmisest, et *ö*-tähe tarvituselevõtjaks ei saa pidada Gutsclaff'i, vaid selleks tuleb pidada Masingut.

Esmakordselt on Masing *ö*-tähe tarvilikkusele juhtinud tähelepanu 1816. a. ilmunud teoses „Ehstnische Originalblätter für Deutsche“. Siin mainib ta teose lõpul leiduvast märkmete osas (lk. 50), meie ortograafias puuduvat vene *o* ja *u*-le vastavad märgid.

Juba 1818. a. ilmunud „Pühapäeva vaheluggemistes“ võtab ta *ö* tähistamiseks *ö*-märgi tarvitusele. Selle märgi seletuseks ütleb autor oma teose Eesti-kõnnes järgmist: „... pallun sedda, et se wõeras poohkstaw (*ö*), mis ni saggedaste siin ramatus leida, teid ei pahhandats. Ei olle temmal waesfel, egga minnulgi fennešt juud, et ta nenda kõhheto teie filmi ette tulnud: olli Trüffer tedda kül Saksa-maalt nenda tellitanud, kuidu peab ollema; agga ei jbudnud õigest ajast seie; sest siis wõeti hädda pärrast se Rrefa-kirja tähhetenne (*ö*) temma asfemele.“²

Et üldsusele oma keelilisi ettepanekuid tutvustada, avaldas ta 1820. a. brošüüri „Vorschläge zur Verbesserung der Ehstnischen Schrift“. Siin mainib ta, et tema poolt tarvitusele võetud *ö*-märk (sel korral juba *ö* kujul) on leidnud eestlaste poolt kõikjal vastuvõttu. Kahjuks olevat ikkagi veel mõned selle vastu.

Ö-hääliku iseloomu ja esinemissageduse kohta märgib ta samas: „*Ö* ja *öi* on kaks kurguhäälikut (Gurgellaute); viimane vastab täiesti vene *u*-le; esineb *ö*-täht igal leheküljel sama sagedasti kui *o*, kuid palju sagedamini kui *ö*.“³ Ühtlasi tähendab ta siin, et võimatu olevat *ö*-d asendada

¹ Beiträge zur genaueren Kenntniss der ehstnischen Sprache, XIII, 1821, lk. 65.

² O. W. Masing, Pühapäeva waheluggemistes, 1818, lk. IV.

³ O. W. Masing, Vorschläge zur Verbesserung der Ehstnischen Schrift, 1820, lk. 6.

o või õ-ga, ilma et sõnade mõistmine selle all kannataks. Seni olevat kirjutatud:

förtš 'der Krug' ja förtš 'die Falte, die Runzel',

föe 'der Wahrheit' ja föe 'der Arbeit',

föw 'das Ohr' ja föw 'der Korb'¹.

Et sõnu tähenduslikult hästi eraldada, tuleb kirjutada: förtš 'der Krug' ja förtš 'die Falte', föw 'das Ohr' jne.

Võiks eelmise põhjal arvata, et Masingu ettepanek küllalt hästi on põhjendatud ja vastuvaidlusi sel puhul ei teki. Ometi leiame juba järgmise aasta „Beiträge's“ arvustavaid märkmeid õ-tähe tarvituselevõtu kohta. Nii arvab J. Hirschhausen oma artiklis „Ueber einige Vorschläge zur Verbesserung der ehstnischen Orthographie“², et kuigi eesti keeles on eriline häälik, mis kõlaliselt on o ja õ vahel, olles lähemal o-le kui õ-le, ja mida võiks nimetada tumedaks o-ks, siiski toovad uue märgi tarvitamine segadust, sest seal, kus seni kaks märki (o, õ) tarvitusel olnud kolme hääliku tähistamiseks, tahetavat nüüd kõiki ühe märgiga märkida. Tõenduseks toob ta näiteid Masingu „Wahbeluggemistest“, milles olevat märgitud õ (s. o. õ) märgiga:

- 1) sõnu, kus leidub puhas o, nagu: oſtma, foſſe, oſſe jt. (Masingul on neis sõnus õ kirdemurde mõjul);
- 2) sõnu, kus esineb puhas õ (ö) Hirschhauseni arvates, näit. õppetus, foſſe, pöbber jt.;
- 3) sõnu, kus leidub tume õ (o), nagu wöſſu, pöſſa, wöſſa jne.

Masingu ettepanek leiab aga teiste juures ka elavat poolehoidu. Veel samas „Beiträge“ numbris (XIII, 1821) käsitleb Rosenplänter juba eespool nimetatud artiklis („Vorschläge, die ehstnische Orthographie betreffend“) põhimõtteid, mille järgi peaks eesti ortograafia uuendamine sündima, ja leiab, et kirjas iga keeles oleva hääliku jaoks, mis pealegi esineb laialdaselt kogu keele alal, peaks tingimata olema ka vastav märk³. Järgmises „Beiträge“ numbris esitab ta isegi sõnastiku Masingu andmetel sõnade kohta, milles esineb õ⁴.

Kuigi Masingu ettepanek pooldamist leidis, peab ta oma brošüüris „Beitrag zur Ehstnischen Orthographie“ (1824)

¹ Sealsam. vrd. lk. 7.

² Vrd. Beiträge... XIII, 1821, lk. 20—21.

³ Vrd. Beiträge... XIII, 1821, lk. 48—49.

⁴ Vrd. Beiträge... XIV, 1822, lk. 145—148.

siiski veel kord tarvilikuks *õ*-tähte kaitsta. Ta näitab, et *õ* ja *õi* puudumine oli keelele suureks kahjuks. Trükiladuja tarvitavat igal oktaavleheküljel keskmiselt 18 *õ*-d, seega olevat see küllaltki tihti esinev häälik.

Nagu teame, äratas see Masingu brošüür suurt tähelepanu. Sel puhul ilmub isegi mitu vaidluskirjutist, milles tõsiselt arvustatakse Masingu keelelisi ettepanekuid. Mis aga puutub *õ*-ettepanekusse, siis suhtutakse sellesse nüüd juba täiesti heatahtlikult. W. F. Steingrüber oma brošüüris „Bemerkungen über O. W. Masing's Beitrag zur ehstnischen Orthographie“ 1826 ainult täiendab Masingu ettepanekut sellega, et ta õieti märgib: „Kaksiktäishäälikute *õe*, *õi* kõrval puudub (Masingul) *õu*¹, mis esineb nii paljudes sõnades, nagu näit. *nõu*, *jõud*, *põud* jt.“². Teise vaidluskirjutise („Ausführliche Anzeige und Beurtheilung der Schrift: Beitrag zur Ehstnischen Orthographie von O. W. Masing“ 1827) autor J. Hirschhausen, kes varem, nagu eespool nägime, oli „Beiträge's“ eitavalt suhtunud *õ*-ettepanekusse, on nüüd täiesti veendunud *õ* tarvilikkuses ja peab *õ* tarvituselevõttu „... herra praost Masingu vaieldamatuks teeneks“.³

Tolleaegsete keelemeeste poolt ei leia seega *õ* enam vastuseisu. Selle tõttu võibki Masing oma viimases vaidluskirjutises „Beleuchtung der über O. W. Masing's Beitrag zur ehstnischen Orthographie erschienenen Bemerkungen“ 1827 *õ*-küsimusest täiesti mööda minna, sest see ettepanek olevat leidnud tunnustust.

Kui aga esitame küsimuse, kas ühenduses sellega oli *õ*-täht juba läbi läinud, siis tuleb küll asuda eitavale seisukohale. Võib arvata, et vähesed peale Masingu ja Rosenpläneri tarvitasid sel ajal *õ*-tähte. Isegi edumeelne Ed. Ahrens oma 1843. a. ilmunud grammatikas⁴ ei julge *õ*-le eluõigust anda, kuigi ta vastavat häälikut tunneb. Ta nimetab *õ*-d segaseks, mitte-puhtaks (unrein) *o*-ks (näit. sõnus: room, hõruma). Ka oma grammatika teises trükis 1853. a., kus ta teatavasti juba uut kirjaviisi tarvitab, ei usalda ta *õ*-d eesti vokaalide hulgas nimetada. Masingu ettepanekusse suhtub ta väga skeptiliselt. Siiski teeb ta erandi *õ* kohta, öeldes⁵: „Rahvaraamatutes on ehk ainult *õ* kasu-

¹ Masing tarvitab *õu* asemel *eu* -diftongi, näit. *leug*, *peud* jt.

² W. F. Steingrüber, Bemerkungen..., lk. 10.

³ J. Hirschhausen, Ausführliche Anzeige..., lk. 10.

⁴ Ed. Ahrens, Grammatik der Ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes, 1843.

⁵ Ed. Ahrens, Grammatik..., 1853, lk. 24.

tatav, kuna see vähe silma torkab". Seega siis ainult selle tõttu, et *ö*-märk väliselt väga sarnane on *o*-le ja *o*-le, olevat ta ka rahvaraamatutes kuidagi talutav.

Kuigi ka esimestes uues kirjaviisis ilmunud raamatutes (näit. G. H. Schüdlöffeli teoses „*Zoomas Westen, Lapo rahwa ufo äratataja...*“ 1844) ei tarvitata veel *ö*-d, hakanud siiski mõned autorid (Faehlmann, Kreutzwald) juba 40-ndates ja 50-ndates aastates *ö*-d oma kirjutistes tarvitama.

Üldiselt näib, et alles ühenduses uue kirjaviisi maksvuselepääsemisega 60-ndates aastates ka *ö*-täht üldiselt tarvitusele tuli*. Nagu nii mõnigi uuendus, omandas seegi täielise eluõiguse alles ligi poolsada aastat pärast tema esitamist.

A. Kask.

Tartu eesti perekonnanimed 17. sajandi esimesel poolel.

Alljärgnevas kirjutises¹ ei kavatse ma põhjalikult käsitella eesti perekonnanimede tekkimist, nende arengut ja levimist, vaid peamiselt pakkuda Tartu linnaarhiivis leiduva materjali varal ülevaadet Tartu eesti sugunimede kohta mainitud ajal (17. s. algul), s. t. eeskätt materjali, mis kogetud tulevikus koostatava seda küsimust põhjalikult käsitleva eritöö jaoks. Sest ainult võrreldes teiste eesti elanikkonnaga linnade materjaliga ja (käsikäes eesti filoloogia põhjalikema tundmisega võib anda sellele küsimusele lõpliku vastuse.

Nii siis käsitleme ainult eesti perekonnanimesid linnas. Sest maal leidus sääraseid ametlikult kantavaid perekonna-

* Küsimus, kuidas *ö*-täht kirjakeeles levis, nõuaks eri uurimust. (Muide selle kohta vt. Wiedemann, EGr. 31—39, passim.) Uue kirjaviisi propageerijad, näiteks Hurt oma „Lühikeses õpetuses õigest kirjutamisest“ 1864, Kreutzwald jt. igatahes tarvitavad *ö*-tähte. Siinkohal on piiratud peamiselt O. W. Masingu kui *ö*-tähe isa osa jälgimisega.

¹ Järgnev kirjutis on tekkinud tegelemisest Tartu eesti elanikkonna ajaloo kohta rootsi ajal (1625—1656), mille saavutisena ilmub tulevikus pikem spetsiaaltöö. — Tsiteeritud arhivaalid on kõik pärit Tartu linnaarhiivist (TLA), mille signatuurid (näit.: PC = Protocollum consulare [raeprotokollid]; XXXIV = linna spetsiaalarved; XXXIX = linna kaardiväe munstrirullid; XLI = mitmesugused raadi kirjad; XLVI a—c = Jaani kiriku arved) on kergesti arusaadavad. Tartu linnaarhiivi juhatajale mag. phil. E. Tender'ile võlgnen palju tänu lahke vastutuleku eest. Muide juhin veel kord tähelepanu ülalmainitud spetsiaaltööle, mis toob palju üksikasju kirjutises loeteldud üksikute isikute kohta.

nimesid alles pärast talurahva vabastamist², kuigi, nagu näitavad meile mõningais maakogudustes veel säilinud, 17. sajandisse tagasi ulatuvad kirikuraamatud, ka enne seda leidus liignimesid, mis osutasid neid kandva isiku elukohale, ametile ja muule sellesarnasele*. Neile ei tule aga vaadata kui kindlaile, isalt pojale pärandatavaile perekonnanimedele.

Teisiti aga on lugu eesti rahvusest linnadeelanikkudega. Siin on arvamine, nagu oleksid sugunimed ka mitte vanemad kui 100 aastat³, muidugi täiesti ekslik, nagu seda on katsutud ka mitmelt poolt väita⁴. Linnades oli orienteerumine elukoha järgi peaaegu võimatu, kuna selle muutmine oli enam-vähem vaba. Isikute kindlakstegemiseks oli aga, iseäranis ürikutes, tarvis mõnd teist eraldavat tunnusmärki, kuna h ü d n i m i (eesnimi) võis lugematul isikul olla ühine. Siiski on veel meie (s. o. 17. s.) ajajärgul tähtsamaks nime osaks eesnimi (mis hüüdnimega peaaegu alati ühte langes), nagu näitavad osaliselt Tartu raeprotoollide köidete juures olemasolevad alfabeetilised registrid.

Hüüdnimesid seletavaid märkusi tuleb seega pidada esimeseks tekkinud perekonnanimede eoks. Tartus oli, nagu minu märkmel eesti soost kodanikkude kohta 16. sajandil näitasid⁵, kindlasti juba tol ajal perekonnanimesid. Ei ole siis ka paikapidav arvamine, et kui kord juhuslikult liignime nimetatakse pärast eesnime, nagu tänapäeval viisiks, see tähendaks, et asjaomasele isikule oleks antud pe-

² Ja ka siis mitte ühe korraga. Nii tulid näit. Kambjas alles 1827. a. esimest korda perekonnanimed tarvitusele (vrd. A. Hasselblatt, Aus den Kirchenbüchern von Camby (SbGEG 1908, lk. 32 jj-d). Vrd. ka A. W. Hupele, Topogr. Nachrichten von Lief- u. Ehistland II, lk. 128; H. Kruus, Ajal. Lugemik III (Tartu 1929), lk. 117 jj. ja H. Kruus, Grundriss der Geschichte des estnischen Volkes (Tartu 1932), lk. 68 jj. talupoegade perekonnanimede kohta maal. Saaremaal oli aga juba 15. ja 16. sajandil kindlaid sugunimesid (vt. Eestlasele eesti nimi, AES-i toim. II, Tartu 1921, lk. 12).

* Nii siis pigemini hüüdnimesid. Ka muidu autor kirjutises ei jälgi küllaldaselt hüüdnimede ja perekonnanimede vahet. Termineid 'hüüdnimi' ja 'liignimi' tarvitab autor nähtavasti harilikult pruugist erinevas mõttes. Toim.

³ M. J. Eisen, Lapi Eestis (E. Kirj. 1913, lk. 321 jj-d).

⁴ F. Kuhlbars, Mõni sõna kohta ning suguharunimedest (E. Kirj. 1913, lk. 471 jj.; Veto, Mõnda eestlaste priinimede ja kohanimede sündimisest (Kodu 1913, lk. 80) ja W. A., Koha- ning suguharunimedest (Sakala 1916, nr. 131).

⁵ Vrd. minu spetsiaaluurimust. Palju varasema aja kohta teeb P. Johansen, Tallinna keskaja õllekandjate ajaloost (Ajak. 1926, lk. 91 jj-d) kindlaks eesti perekonnanimede olemasolu Tallinnas.

rekonnanimi⁶. Tolle aja kombe järele tarvitati nimelt eesti liignimesid harilikult eesnime ees, näit. *Pobby Mick Michel Pobby* kõrval, *Pulli Hans* ja *Hans Bull*⁷, *Tixa Jack* ja *Jakob Tix* jne.

Liignimed, millest sugupõlvede jooksul⁸ kujunesid kindlad isalt pojale pärandatavad perekonnanimed, on tekkinisloolt mitmesugused. Primaarseiks perekonnanimedeks võime neid pidada päritolu, kutse, kehalisteomaduste jm. järgi. Nagu kõikide sugunimedega, nii mängib ka eesti linnaelanikkude omade juures tähtsat osa nali, juhus, isiklik omapärasus, perekonna iseloom, pilge, omadused, kehalikud vead jm.

Järgnevates ridades piirdume ainult nende isikutega, kelle kohta ka teiste allikate järgi võib vastuvaidlematult kindlaks teha, et nad olid eestlased. — Ka *Tartus näeme*, et *Hans kalur* („H. der Fischer“) ja *Hans Norikall kalur* („H. N. der Fischer“) on üks ja sama isik. Paljude isikute suhtes võib aga teha kindlaks, et nad on loobunud esijade poolt peetud elukutsest ja et poeg või pojapoeg ei pea enam liignimele vastavat ametit. Nii ei olnud näit. eesti kodanik *Jakob Schlachter* ametilt lihunik, vaid kangur.

Mõne näitega võime tõendada liignimede arengut, kuid ka kõikkuvat kirjaviisi ja tarvitamise vahelduvust. Nii pidas lihunik *Hans Sittasolick*⁹ sama ametit, nagu ta isa¹⁰,

⁶ Nii väidab M. J. Eisen („Tartu voorimehed“, „Maaliit“ 1918, nr. 59 ja 60), et Tartu voorimehed perekonnanimed 1779. a. on saanud! Neid oli neil ka varemini, ainult et *Peter Aucka* asemel kirjutati *Aucka Peter*, *Johann Mudder*’i asemel *Muddre Johann* jne. Eiseni arvamuse järgi nimetati kõiki ainult ristinimega elukohata järgi. Aga nagu veel näeme, võib topograafiliselt tekkinud liignimesid ainult õige vähesel arvul ette tuua. Uuemas artiklis on Eisen (Tartu eestlaste õiguste nõudmised vanematel aastasadadel [E. Kirj. 1923, lk. 450 jj-d] üles seadnud veel teise hüpoteesi, et need, kellel tänapäev tarvitataval viisil liignimi seisab eesnime ees, olid linna kodanikud. Sealjuures jättis ta tähelepanemata (lk. 457), et peaaegu kõik mitesaksa mittekodanikud („undeutsche Nichtbürger“) on tema poolt ära trükitud eesnimedega esikohal, nagu nad seisavad algallikas (TLA: XLI, 15).

⁷ Vrd. tema nime kohta teoses „Eestlasele eesti nimi“, lk. 9 ja pikemalt vt. minu spetsiaaltöös.

⁸ Meie käsitledavas ajajärgus ei ole nad sugugi järjekindlad: nii on kõstri *Tönnies Morss*’i venna (võib-olla ka poolvenna) nimi *Totz Sobigall* (TLA: Wybers, Revis. Buch, lk. 125 b) ja *Jaan Lettland*’i vennapoja nimi on isegi *Andreas Meus* (TLA: Wybers, Revis. Buch, lk. 24 b).

⁹ Ka *Sittasolnick*, *Sittasoll*, *Schittesoll*, *Schittesolick* jt. kirjutatud. ¹⁰ Vrd. mainitud *Wybers*’i revisjoniraamatut, lk. 71a ja PC 15 (1615). lk. 2. Protokollis seisab „Hans Schlachter“ ja „Hans der undeutsche Schlachter“, *Wybers*’i juures (Rev. Buch, lk. 71b) aga

ja teda nimetati seepärast ka *Hans Schlachter*'iks¹¹. A. 1650 peale nimetavad teda allikad sihikindlamalt kui ennemiini *Hans Simonson* (Simenson, Simen, Siemans ja Sieman)¹², kuigi *Sittasolick* oli tema tõeliseks perekonnanimeks, mida ka ta isa alati oli kandnud¹³. — Mitte vähem huvitav ei ole *Hans Määrsepa* metamorfoos. Ta oli määrspeppmeister *Jürgen Lettlandt*'i poeg, kes oli Tartus sündinud, pidas umbes 1582. a. saadik määrspepaametit¹⁴, ostis a. 1626 Rüütli tänavas maja kui „Jürgen Lettlandt Mewrermeister“ (ääremärkus: „Jürgen Mürzep“) ¹⁵ ja maksis a. 1626—1629 kui *Jürgen Meurer* ehk *Jürgen Meurermeister* kontributsiooni¹⁶. Tema poeg *Hans* on 1634. a. väikese gildi liikmena „Mührzep Jüripoick“ nimetatud¹⁷ — ei pidanud aga, nagu me nägime, mitte isa ametist kinni, vaid tegutses kaupmehena ja kalakauplejana. Siiski nimetavad teda Jaani kiriku arved *Hans Mührsep*'aks (Mürsep, Mürrer, Mürrär)¹⁸, kuna raeprotokollid peavad kinni tema tõelisest nimest *Hans Lettlandt*¹⁹, sealjuures mõnikord ka ebarjerkindlalt *Mürsep* (Mührzep) kirjutades²⁰. *Hans Lettlandt*'i samasest *Hans Määrsepa*ga tõendavad raeprotokollid. Sealt leiame, et 24. novembril 1648²¹ *Hans Lettlandt* esitas kaebuse *Andreas Schwede* vastu. 12. jaanuaril 1649 palus aga *Hans Mührzep*, et tema poolt 24. novembril eelmisel aastal raadile edasiantud retorsioon *Andreas* ja *Hans Schwede* vastu ette loetaks²². Ja igasuguse kahtluse peletab *Wybers*'i märkus mainitud määrimistri *Jürgen Lettlandt*'i maja kohta: „Jürgen Lettlandt sohn *Hans Lettlandt* oder *Mührzep* besitzet es erblich“²³.

Niisama selgesti saab jälgida ka *Mickida* (ka *Möckiteye*, *Möckiteya*, *Mickitt*, *Meck* ja *Möck* kirjutatud) nime tekkimist. Lihunik *Hans Mickida* sündis Tartus kangur *Trixi Mick*'i²⁴ pojana, kes maeti 8. sept. 1627, ja teda nimetati seepärast ka *Tricksi Hans*²⁵, *Hans Micken Sohn*²⁶ ja eestistatult *Hans Mikete poick* (*Mykyta Poick*)²⁷, millest siis tekkisid *Hans Mickite* ja kõik teised ülemaltoodud nimed²⁸.

sama maja kohta: „Hans Sittesolick oder Simeson“. ¹¹ TLA: XLVI c, nr. 4—36. ¹² XLVI c, nr. 40—73. ¹³ vrd. PC 20, lk. 321; 815; PC 21, lk. 85, 213, 216, 294, 303, 354, 360; PC 22, lk. 363 jt. ¹⁴ PC 18, lk. 276. ¹⁵ PC 18, lk. 252. ¹⁶ XXXIV, 2 ja 3. ¹⁷ XXXIV, 6. ¹⁸ XLVI c, nr. 4—75; nr. 71 igatahes *Hans Lettland* nimetatud. ¹⁹ Nii näit. PC 21, lk. 733; PC 22, lk. 55, 166, 205, 338. ²⁰ Näit. PC 20, lk. 258, 321; PC 21, lk. 352; PC 22, lk. 224, 228, 257. ²¹ PC 22, lk. 205. ²² PC 22, lk. 224 ja 228. ²³ TLA: *Wybers*, *Revis*. Buch, lk. 98 a. ²⁴ XLVI a, nr. 3; vrd. PC 22, lk. 283, 293 jt. ²⁵ XLVI c, nr. 4. ²⁶ XXXIV, 2 jt. ²⁷ XXXIV, 6; XXXIX, 6. ²⁸ Nii ülemaltoodud kui ka teised minu poolt minu eritöös toodud

Kuivõrd kõikuv oli perekonnanimede tarvitamine, õpetab ka näide linakangur *Marcus Weber*'ist. Siin on liignimi veel täiesti ainult ameti või elukutse märkimiseks, mis võib-olla muutus kindlaks nime osaks alles mõnes pärastises sugupõlves. Kirikuarvete varal saab alalist muutumist kindlaks teha. Mihhklipäevast 1643 kuni 1646. a. ülestõusmispühadeni kanti teda arvetesse kui *Marcus Weber*'it²⁹, jaanipäeval 1646 eestistatult *Marckus Kanckro*'na³⁰, mihhklip. 1646 lihtsalt *Marckus*'ena³¹, jõulust 1646 kuni ülestõusmispühadeni 1647 hüüti teda *Marckus Leinweber*'iks („Linwewer“) ³² ja lõpuks, s. t. 1650. a. mihhklipäevast kuni 1654. a. mihhklipäevani nimetati teda jälle *Markus Weber*'iks³³.

Ülevaatlikkuse pärast on soovitatav arhivaalides esinevaid perekonnanimesid jaotada alamaltoodud gruppidesse.

Perekonnanimesid elukutse järele kandis iseäranis suur osa Tartu eesti soost elanikkonnast. Sinna kuuluvad kõik need *Zimmermann*'id, *Wollschläger*'id, *Schlachter*'id, *Kesselflicker*'id, *Vohrman*'id (Fuhrmann), *Maurer*'id ja vastavad eestikeelsed nimetused nagu *Puusepp*, *Kangur*, *Rattasepp*, *Kalamees*, *Nahksepp*, *Pruuli*, *Kubjas* jt., kellest ma räägin põhjalikumalt oma spetsiaaluurimuse elukutseolusid käsitlevas peatükis.

Juba raskem on kindlaks teha nende liignimede algupära, mis on tekkinud nimekandja päritolu alusel. *Hans Karkus* või mõni tema esiisadest võiks küll Karksis, *Achja Mert* samanimelisest kohast Tartu maakonnas pärit olla. Aga me ei tohi unustada, et peaaegu kõikide nimede kirjaviiis on meile mitte-eestlastelt säilinud ja et õigekirjutus oli tol ajal äärmiselt kõikuv. Nii võiks *Achja Mert*'i juures mõelda ka eesti sõnale *ahi*, g. *ahju* ja sellest potsepa elukutset oletada. *Marcus von Techelfer*'i³⁴ või *Gehrt Techelver*'i³⁵ häll ei seisnud vist kaugel Tartust, linna naabruses olevas saksa keeli samanimelises mõisas.

Raske on vastata küsimusele, kas need rohked nimekandjad, kes *Letlandt* (Letlend, Lettnant, Ledtnend, Latnändt, Lätlandt, Ladtlayne, Ladtlane, Letlane, Lettlen) ja

andmed kinnitavad M. J. Eiseni arvamust (Tartu eestlaste õiguste nõudmised vanematel aastasadel, E. Kirj. 1923, lk. 450 jj-d), et Mickete oli rahvuselt eestlane.

²⁹ XLVI c, nr. 12—22. ³⁰ XLVI c, nr. 25. ³¹ XLVI c, nr. 27. ³² XLVI c, nr. 30 ja 32. ³³ XLVI c, nr. 40—63.

³⁴ PC 21, lk. 628: linakangur. Kuna ta üheskoos kõikide teiste linakangurtega 20. 3. 1646 sai linna kodanikuks, ülalmainitud nime all aga muidu üldse ei esine, siis peame meie teda mainitud linakangru Marcus Weberiga identifitseerima. ³⁵ XLVI c, nr. 40.

Läti (Lätti, Lätty, Laddi, Laddie, Latte, Letti, Läty, Laty, Letty jt.) — samuti näit. need paljud Andres, Hans, Hinrich, Jaan, Jürgen, Peter, Tiit, Tomas *Läti* ja ka samuti kirikuarvetes esinevad Hans, Hinrich, Merten, Jürgen ja Michel *Lettländ* (mõlemad nimevormid vahelduvad alaliselt ühe ja sama isiku juures!) — olid lätelased või läti päritolu, nagu arvati veel hiljuti³⁶. Siiski ei tohi meie jätta kahe silma vahele tavalist samakõlalist eesti sõna *läte*³⁷. Edasi oli mitte-eestlaste arv mittedakslaste ridades võrdlemisi õige väike ja „Lettländ“ ei tarvitse sugugi mitte tingimata tähendada päritolu-kohta, vaid tegevuspaika.

Tõenäoselt oli ülemalmainitud müürseppmeister *Jürgen Lettländ* pärit läti maa-alalt³⁸ ja sai oma elukutsele vastavalt veel teise liignime *Müürsepp*, mille ta pärandas oma pojale Hansule. Sest temale, *Hans Lettländ*'ile alias *Müürseppale* lubati 10. juulil 1644³⁹ müüa oma kaupa Lätimaal ja mujal, mitte aga Tartu linna piirkonnas. Selle järele pidi ta oskama läti keelt. Nimetused *Lätlane* (Ladtlane jt.)⁴⁰ räägivad aga siiski läti päritolu poolt. Ja neidsamu isikuid nimetatakse munstrirullides *Heinrich Kurlendter*⁴¹ ja *Hindrich Curlandt*⁴². Abiellumise läbi eestlastega unustati aga vist enamasti läti päritolu.

Elukoha järgi on küll ainult *Mäeal(1)a* (Mähe, Maye, Meye, Mäghe alla) *Andres*⁴³, *Simon Meggis* (Mäckies, Meckis, Mäckyne)⁴⁴, *Nucka* (Nucke, Nucku, Nugga, Nugka) *Hans*, *Mert* ja *Pep*⁴⁵ oma nime saanud. Kuid just viimase juures võiks samuti esineva kirjaviisi „Nugga, Nugka“ pärast mõelda ka eesti sõnale *nuga* (? Toim.). Ka nimi *Krusslock* (Krusslack, Krussloch, Krusslauch jt.)⁴⁶ võiks tähendada elukohta liiva- või kruusaugu ligiald⁴⁷.

Rahvuse järgi võivad olla nimetatud, peale mainitud *Läti*, *Lettländ* jt. nimede kandjate, ka *Kasak* ja *Kasupski*. *Kriska Venelase* („Wenelane“) rahvus ei ärata kahtlust. Linakangur *Jakob Kasack*⁴⁸ (Kassack, Casack, Casaac jt.) kui

³⁶ M. J. Eisen, Tartu eestlaste... (Vrd. märkus 28), E. Kirj. 1923, lk. 457 ja 459. ³⁷ Wiedemann, Wörterbuch, lk. 478: „Quelle, Brunnen“. ³⁸ Vrd. näit. PC 18, lk. 142: läti rahvusest („lettländischer“) puusepp lasti linna vallutamise juures maaha. ³⁹ PC 21, lk. 352. ⁴⁰ XLVI c, nr. 57 ja 59, näit. Hinrid Ladtlane ja Letlane. ⁴¹ XXXIX, 6. ⁴² XXXIX, 6. ⁴³ XLVI c, nr. 37—74. ⁴⁴ XLVI c, nr. 30—73; PC 22, lk. 112, 116 jt.; vrd. Eisen, Tartu eestlaste..., lk. 457. ⁴⁵ XLVI c, nr. 8, 11, 12 (Nucka Mert); XLI 12 ja 14 (Nucka Pep); XXXIV, 2 ja 3 (Nugga Hans); XLVI c, nr. 1: (Nugga Hans). ⁴⁶ XLVI c, nr. 4—74: Heinrich K.; XLI, 15: Matz K. ⁴⁷ Vrd. ka Eisen, Tartu eestlaste..., lk. 457 ja Kuhlbars, Mõni sõna, lk. 471 kohanime kohta. ⁴⁸ XLVI c,

ka *Mattias Kasack*⁴⁹ ja *Hans Kasack*⁵⁰ esinevad aga allika-tes alati eestlastena. Kuna Tartu aga aastakümnete jooksul seisis vene ja poola valitsuse all, võib ka palju vene ja poola verd olla voolanud Tartu elanikkonna soontes.

Kehaliste ja vaimliste omaduste põhjal moodustatud on vististi nimed nagu *Raudjalg* (Raudiala, Raudialgk) *Jürgen* ja *Andres*⁵¹, *Puialck Henno Tomas*⁵², *Köwerjalg* (Kewerjala, Käwerjalla, Kewer Jalok, Käuwerjalck) *Nicklas*⁵³, *Kaputjalg* (Kaputjala, Kappetjalla, Kapial, Kapjalck, Kaptial, Kapputjallg, Kaputyalla, Kabutyala jt.) *Peter*, *Hans* ja *Toots*⁵⁴ ja *Punnapeh* (= Punapää) *Jack*⁵⁵, *Weicko* (Waicke, Wäicko, Weyko) *Jaak*, *Peter* ja *Berend*⁵⁶ nimed⁵⁶ on vististi identsed sõnaga *väike* (väiko), sest viimast nimetatakse eeslinna elanikuna ka *Berend Klein*⁵⁷’iks. Lõbusa iseloomu peale võiks mõelda nime juures *Nälckhammas* (Neljahamba) *Hans*⁵⁸ (= naljahammas; võib-olla aga ka vanale mehele nelja hambaga?). Vastandiks sellele oli vist üks köstri Tönnies Morss’i esiisadest⁵⁹. *Pohlturack* Andres, keda nimetatakse ainult üks kord⁶⁰, ei olnud vist kõige kavalam mees, võib-olla oli vaimuhaige.

Rohkesti on esitatud loomariik. Sinna kuuluvad kõik need *Lanmas*, *Koerakene*, *Kass* (Kassy Matt, Andres, Mäll, Jaan, Juss, Hans), *Pull*, *Karu* (Karro), *Kurwits*, *Sokk* jt. Sinna kuulub vist ka *Sussi* (Süssi, Sussy) *Jack* ja *Hans*⁶¹. *Hans Kikas*’t (Kiecka, Kicka, Kika Hans)⁶² nimetatakse kord ka eP murdes *Kucke Hansuks*⁶³. Ka *Härjapää* (Herja Pee, Herya Päh, Hario, Harya, Aryo, Harria) *Hansu*⁶⁴ nimi on pärit loomariigist.

Viimaks mainitagu ka neid võrdlemisi haruldasi *patron* üüme nagu *Anderson*, *Simonson*, *Annucka poeg Jaan*, *Laur Henningkpuick*⁶⁵, *Hans Wiribe Jahn*, *Kretzmeri*⁶⁶ *Totzi poeg Hans* ja teisi.

Kokku võttes näeme siin, et meie poolt käsiteldavas ajajärgus olid Tartu linna eesti soost kodanikel täiesti korrapäraselt tarvitatavad perekonnanimed olemas, et need nimed allusid aga tihti suurtele kõikuvustele ja et neile ei või mit-

nr. 4—75. ⁴⁹ XLVI c, nr. 12. ⁵⁰ XLVI a, nr. 16. ⁵¹ XLVI c, nr. 25—51. ⁵² XXXIV, 7. ⁵³ XLVI c, nr. 4—74, XXXIV, 5, 7, 13; XLI, 15. ⁵⁴ XLVI c, nr. 4—73; XLI, 14 ja 15; XXXIV, 2, 5, 6, 10 jt. ⁵⁵ XLI, 15; XXXIV, 13. ⁵⁶ XLI c, nr. 30—73; XLI, 15; XXXIV, 10. ⁵⁷ XXXIV, 5. ⁵⁸ XLVI c, nr. 58 ja 75. ⁵⁹ Wied. sõnastiku järgi (lk. 611) tähendab *mors* 'verdriesslicher Mensch'. ⁶⁰ XXXIV, 10. ⁶¹ Wied. Wb., lk. 1094 *suzi* — *soe* = Wolf. ⁶² XLVI c, nr. 4—48. ⁶³ XXXIV, 7. ⁶⁴ XLVI c, nr. 14—73; XXXIV, 5, 9 ja 10; XLI, 15; ⁶⁵ PC 18, lk. 114. ⁶⁶ Vrd. saksaakeelne Kretschmer = kõrtsmik.

mest küljest vaadata kui kindlatele, kandjaid iseloomustavaile ja isadelt poegadele pärandatavaile liignimedele. Liignimedel ei olnud aega tol ajal, ajastule vastavalt, kindlat kirjaviisi.

Lõpuks veel paar sõna isikunimede kohta. Siin seisavad lühikesed nimed nagu Märt, Jaan, Siim, Laur, Rein, Toots, Peep, Peets, Henn, Jaan, Jaak, Mats, Mikk, Mäll ja Päll⁶⁷ esikohal. Selle kõrval tarvitati ka pikemaid nimesid nagu Maurits, Pärtel, Eewert, Laurits, Peedo, Tõnis, Andres, Jukum, Madis, Mihkel, Niklus päris tavalisti Heinrichi, Hansu ja Peetri kõrval. Ka naiste nimedeks olid lühikesed vormid nagu Edu (Eddo), Els, Gret (Kreet), Ann jne. eelistatud⁶⁸.

Roland Seeberg-Elverfeldt.

Kas y või ü?

Argumente y kasuks: 1) W on asendatud v-ga, j s-ga. Latinismi põhimõtte nõuab ü-gi asendamist y-ga. 2) Y olla ilusam ja mõnusam ü-st. 3) Ü-d võiks vahest ära vahetada ü-ga. 4) Y esineb ladina, soome ja skandinaavia keelis ü-hääliku märgina, olles seega peaaegu rahvusvaheline.

Aga:

1) Pikk j pidi taganema lühikese eest kui tarbetu kirjamärk. W-l tuli taganeda v eest, sest w on mõnes keeles u mõnes v, v aga kõikjal v (peale saksa keele). Ü seevastu on kõikjal, kus teda tuntakse, ikka ü.

2) Kreeka v on küll mõnus täht, ei aga sobi meile sarneldes v-ga. Ladina sabaga y pole aga ilusam saksa pealismärgilisest ü-st. Olen neli aastat järjekindlasti tarvitanud y-i, lõppeks siiski naasnud ü-le, mis näib olevat mõnusam.

3) Ü-d võib ära vahetada ü-ga vaid siis, kui tähistada diakriitilised märgid punktideks ja asetada need pedantlikult püstjoonte kohale.

4) Ü on rahvusvahelisemgi y-st, esinedes meil, ungaris, saksa, uurali ja teistegi keelte transkriptsiooni-tähestikus jne. Ja, nagu öeldud, pole ü-l mingit muud hääliktähendust, küll on aga y-l. Y on ü (ladina, soome, skand. k.), i (prantsuse keeles), ī (leedu), i, ai (inglisk.), i (slaavi ja türki-tatari keeltes). Ü saksa algupära ärgu meid heidutagu, nagu ei tee kellelegi peavalu š, ž, ž jesuiidi päritolu.

Küsiaksin: Kas maksab uuenduslasil raisata aega y-i kaitsmisel? Kas poleks parem asuda energilisemalt olulisemate uuenduste kallale?

A. Nel.

⁶⁷ Selle vana eesnime kohta vrd. Mägistete: oi-, ei-deminutiivid läänemere-soome keelis (Acta et Comment. Univ. Tartuensis (Dorpatensis) B XII, Tartu 1928), lk. 103. ⁶⁸ Kõigi nende nimede kohta vrd. J. Mägistete, Eestipäraseid isikunimesid (Tartu 1929), kes toob tänapäeval veel tarvitatavoid ja jälle tarvitusele tulevaid isikunimesid. Siis ka Hupel, Top. Nachr. II, 129 jj. (eestlaste ristinimede kohta).

Küsimused ja kostused.

Ärgu tõlgitagu...

Meile kirjutatakse (kokkuvõttes):

Ärgu tõlgitagu a) eesti keelest võõrkeelde ajalehtede ning ajakirjade, asutiste ja tänavate nimesid. „Kaja“ pole „echo“ ega „Widerhall“, vaid ka inglise ja saksa keeles „Kaja“. „Kasvatus“ pole „Education“. „Kauba Pank“ on seda igas keeles, teine asi, kui ta enesele veel mõne teiskeelse ametliku nime on muutsenud (näit. „Trade Bank“). Kohtu tänav ei ole inglise keeles *Court of Justice street* ega saksa keeles *Gerichts-Strasse*, vaid *Kohtu street* resp. *Kohtu Strasse*. Tõlkimisel kaotab nimi oma otsarabe, üht indiviidi teistest eraldada. Veel enam, tõlgitud nimi ei lase välismaalasel teadagi saada õiget eesti asutise või ajalehe nimetust, isegi mitte seda, kas meie „Tageblatt“ (= „Päevaleht“) on eesti- või saksa keelse ajaleht või kas „Education“ on eesti-, inglise- või prantsuskeelne ajakiri.

Ärgu tõlgitagu b) võõrkeelest eesti keelde ajalehtede ning ajakirjade, asutiste ja tänavate nimesid. „London Opinion“ ei ole mitte „Londoni arvamine“. Ehk kuidas võis näit. tõlkida nimesid (kolme eri lehe nimed): „С.-Петербургская Газета“, „St. Petersburger Zeitung“ ja „Journal de St. Petersbourg“? Wieni „Credit-Anstalt“ jääb selleks igas keeles. „Labour Party“ on „Labouri erakond“, mitte vastavalt „Tööerakond“. *Queen's Gate* on *Queen's Gate* või *Queen's Gate'i tänav*, mitte vast. „Kuninganna värav“. Välismaal asuvaile eestlasile eriti teeb praktilisi raskusi, kui ei tunne mõnikord ära, missugusest välismaa ajalehest või asutisest on jutt eesti lehtedes. On põhjust ja võimalust, siis võib nime seletuse sulgudes juurde lisada. Nimede tõlkimine toob aga asjata segadusi ning sekeldusi.

O. K-s.

Akad. Emakeele Seltsi juhatus on küsimust kaaludes asunud seisukohale, et ajalehtede ning ajakirjade, asutiste ja tänavate nimetused, niivõrd kui need on puht-pärisnimed, ei kuulu tõlkimisele eesti keelest võõrkeelde ega võõrkeelest eesti keelde. Nagu ülemal juba tähelepanu juhitud, jääb tõlkimisel ajalehe või ajakirja õige nimi ja keelgi täiesti varju.

Välismaa ajalehe ning ajakirja nime tõlkimine kergendab küll teksti loetavust ja kõrvaldab vastava keele mitteoskajate juures vigast hääldamist, kuid ei anna teada käsitletud eseme õige nimetuse tundjale selle autentset nimikuju, mis ometi peaks olema peatülesandeks.

Tänavate nimede tõlkimine on ühenduses juurduanud traditsiooniga. Vähemalt meie vanem põlv on harjunud igal tänaval teadma mitut pärisnime, näit. *Aia tänav*, *Gartenstrasse*, *Садовая улица*. Tõsi küll, tänava nime meelespidamisel mängib olulist osa nimetusega sisuliselt assotsieeruv asi, mis toimub igast rahvusest isikul oma emakeeles. Kuid põhimõtteliselt on pärisnimi tõlkimatu asja nimetus, ja pealegi oskab harilikult iga riigikodanik niivõrd riigikeelt, et ametliku nimega tal on ühenduses ka tarviliikud sisulised assotsiatsioonid.

Kuid organisatsioonide ja asutiste mitmesõnaliste nimede puhul, kus tuleb ilmsiks enam nimetuse sisuline tähendus kui puht-pärisnimeline iseloom või mis on teatavas keelepruugis

juba tõlgituna kodunenud ning üldtuntud, on soovitav tarvitada (vähemalt populaarseis väljaandeis) nimetust emakeelses tõlkes. Nii näit.: eesti keeles *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura* asemel *Soome Kirjanduse Selts*, *Общество изучения „Свобода“* asemel *Karskusselts „Свобода“* (~ „Svoboda“), samuti *Vene Teaduste Akadeemia*; saksa keeles *Eesti Kirjanduse Seltsi* asemel *Estnische Literarische Gesellschaft*. Niisama asutiste puhul, kui nende pärisnimelisust pole toonitatud või pole tarvis toonitada, näit. *Inglise alamkoda*, *Prantsuse siseministeerium*, *Sorbonne'i ülikool*. Organisatsiooni nime tõlkimise korral mittepopulaarseis väljaandeis peaks aga igas kirjutises kord sulgudes esinema ka organisatsiooni autentne nimi või selle tuntud nimetähed, näit. *Rahvusvaheline Heatemlarite Ordu* (*I. O. G. T.*, = *International Order of Good Templars*), *Rahvuslik Naiste Kristlik Karskusliit* (*W. C. T. U.*), *Üleilmiline Naiste Kristlik Karskusliit* (*W. W. C. T. U.*), *Rahvusliku Kaitse Nõukogu* (*Council of National Defence*).

Tõlkimisel säilitab organisatsiooni nimi siiski oma pärisnime iseloomu ning kirjutatakse iga sõna (peale abisõnade) suure tähega (vt. EK 1929, lk. 85).

AES-i juhatus.

Toimetusele ja AES-le saadetud kirjandust 1931.

Suomen kielen muistomerkkejä. II, 2: M. Airila ja Hertta Harmas, Kristoffer kuninkaan maanlaki Herra Martin suomeksi kääntämä. 2. Toisintotekstit verratuina Tukholman codexiin B 96. Helsingissä 1930, SKS-n Toim. 82. osa. II. 2. 350 lk., 6 faksiimilet.

Fenno-Ugrica III. Soome-ugri hariduskongress. Sisuks üle 40 artikli Soome, Eesti ja Ungari kohta mitmesugustelt aladelt, soome, eesti, ungari ja saksa keeles. Budapest 1931. 656 lk.

Suomalais-ugrilaisen Seuran Aikakauskirja (JSFOu). XLII. Helsinki 1928. Hinta Smk. 75.—. XLIV. Helsinki 1930. Hinta Smk. 90.—. Sisus ms.: Lauri Kettunen, Kertomus matkasta Viroon ja liiviläisten maalle v. 1928. Martti Rapola, Kertomus matkastani Viroon kesällä 1928.

Yrjö Wichmann, Volksdichtung und Volksbräuche der Tschermischen. Helsinki 1931, SUS-n Toim. (MSFOu) LIX. 480 lk.

T. I. Itkonen, Koltan- ja kuolanlappalaisia satuja. Helsinki 1931, SUS-n Toim. LX. 326 lk.

Paavo Ravila, Ruijanlappalaisia kielennäytteitä Petsamosta ja Etelä-Varangista. Helsinki 1931, SUS-n Toim. LXI. 216 lk.

Einar W. Juvelius, Tuomas Pacchaleniuksen valtiopetosjuttu. Turku 1930, Turun Yliopiston Julkaisuja B, XIV. 318 lk.

Niilo Jkola, Ala-satakunnan murteen äännehistoria. II. Descententti esitys myöhäiskantasuomalaisten vokaalien kehityksestä. Turku 1931, Turun Yliopiston Julkaisuja B, XV. 226 lk.

Martti Rapola, Kansankulttuurista ja kansankieltä. Turun Yliopiston suomen kielen opiskelijain tutkielmia. Helsingissä 1931, Sanakirjasaatiön Toim. II. 148 lk.

Vastutav toimetaja: **Julius Mägiste.**

Väljaandja: **Akadeemiline Emakeele Selts.**

KEELETEADUSLIK AJAKIRI EESTI KEEL

(XI aastakäik, 1932)

Ilmub Akad. Emakeele Seltsi toimetusel, aasta kohta kuus numbrit, à 32 lk., kokku 192 lk. Tellimise hind aastaks sismaale 2 kr., välismaale 2 kr. 50 s., pooleks aastaks sismaale 1 kr. Üksiknumbri hind 35 s. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja linnades suuremad raamatukauplused. Üksikuid numbreid on müügil Tallinnas Tall. E. Kirj. Üh. „Päevalehe“, Tartus O/Ü. „Noor-Eesti“ ja Akad. Kooperatiivi raamatukaupluses. Viimases ka talitus (Tartu, Ülikooli 15, telef. 63).

Varem ad aastakäigud:

- I—IV aastak., 1922—1925, à 192 lk.,
brošeeritud, hind à 2 kr. — s.
V—VIII aastak., 1926—1929, à 256 lk.,
brošeeritud, hind à 3 kr. 20 s.
IX—X aastak., 1930—1931, à 192 lk.,
brošeeritud, hind à 2 kr. 50 s.

Raamatukogudele ja koolidele 15 %, Seltsi liikmeile 20 % hinnalandust. Saada Noor-Eesti raamatukauplusest.

Toimetus: Tartu, Veski 9—5. Tel. 6-55.

Muid Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetisi:

Eestlasele eesti nimi. Hind 50 s. 15.000 uut sugunime. Hind 50 s. Liivi lugemik I—V, à 25—40 s. Setu lugemik I, II. Hind 50 ja 75 s. Soome kirjastik. Nr. 2, 3, 4, à 25—30 s.

Valik grammatilisi oskussõnu. Hind 25 s.

Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi. A. Saareste ja A. R. Cederberg. Vihk I. Hind 2 kr. — Vihk II. Hind 2 kr. 50 s.

Tundmused tegurina keelearengus. A. Saareste. Hind 50 s.

Esimene katse eesti keele kõnemeloodia võrdlevas uurimises. W. E. Peters. Hind 1 kr.

Eksperimentaalfoneetika alged. W. E. Peters. Hind 40 s.

Eestipäraseid isikunimesid. J. Mägiste. Hind 1 kr.

Wanradt-Kõlli katekismuse katkendid. V. a. A. Saareste. Hind 40 s.

Esimese eestikeelse raamatu, Wanradt-Kõlli katekismuse keelest. A. Saareste. Hind 40 s.

Verbi paigutus Fählmann'il ja nüüdseid sõnajärje-küsimusi. Harald Paukson. Hind 40 s.

Keel ja loogika. A. Koort. Avec un résumé. Hind 50 s.

Murdetekstid (erilehtedel) à 5 s.

Ladu: O/Ü. Noor-Eesti, Rütli tän. 4, Tartus.

Soome-eesti sõnaraamat. Toimetanud Julius Mägiste. AES-i kirjastus, Tartus 1931. VIII+688 lk. Hind 9 kr. 75 s.

Algsm. 1. silbi eü eesti keeles. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 30 s.

Eesti keeleala murdelisest liigendusest. (Kolme kaardiga). Albert Saareste. Avec un résumé. Hind 60 s.

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli 15, Tartus.

Eesti Rahvalaulud.

MONUMENTA ESTONIAE ANTIQUAE V.

Dr. J. Hurda ja teiste kogudest. II köide.

Toimetanud: M. J. Eisen, Oskar Kallas, Vihtori Alava, Valter Anderson, V. Grünthal, Kaarle Krohn, Oskar Loorits, Elmar Päss.

XXVII+559 lk. suures kaustas, hind brošeeritult 5 krooni, köites 7 krooni.

Sisaldab jutustavaid rahvalaule, ühes sissejuhatavate seletustega eesti ja saksa keeles, vastavate kaartidega, kogujate ja üleskirjutajate registritega jne.

Eesti on rikkamaid rahvaid rahvalaule poolest, see köide on üks osa meie ühisest rikkusest. Hind on raamatul suhteliselt madal, jääks ainult soovida, et eestlased tarvitaksid oma rikkust.

Fr. Tuglas: Eesti Kirjameeste Selts.

Kultuurilooline uurimus läinud sajandi teisest poolest. 335 lk. suures kaustas, hulga piltidega, hind brošeeritult 6 krooni, köites 7 kr. 50 snt.

Eesti Kirjameeste Selts oli tolaeagne parlament, kus lahendust otsisid nii vaimsed kui poliitilised küsimused. C. R. Jakobsoni ja J. Hurda võitlus, nende isiklikud vaated, arusaamised kodumaa saatusest, nende võitlusvõtted, nende ümber kõrgele tõusnud lained jne. on ainult üks osa üldistest sündmustest. Käesolev teos käsitleb mitte ainuüksi ühe ajaloolise organisatsiooni saatust, vaid siin peegeldub ka tolaeagne avalik elu. See uurimus avab vaate eesti lähemasse minevikku, põhjenedes suuremas osas senikasutamata materjalidel ning heites ajale ja isikutele uut valgust.

Aug. Palm: Eesti Kirjanduse Selts 1907.—1932.

Ülevaade EKS-i tegevusest 25 a. jooksul. 100 lk., hind 1 kr. 75 snt.

EKS-i aastaraamat XV.

Sisaldab jooksva materjali 1931. a. kohta, EKS-i endiste ja praeguste liikmete nimestiku ühes vastavate andmetega ja statistilisi kokkuvõtteid. 112 lk., hind 50 snt.